

NOVI GLAS

MAGACIN HAK-A

1/1989

U V O D N I K

Korizma je čas posta. Zato je redakcija odlučila da se i štitelji Novoga glasa moraju podati u askezu, ar se naime i ona oštro posti. Odreći se ovput morate, dragi štitelji, hoćete ili nećete, duhovnoga užitka nekih člankov, ke smo jur stoposto bili pripravili za Vas. Ali u zadnjem momentu smo se predomislili. Post je post, a ako još niste čuli, opet postaje sve jače *in*. Novi glas je jur svenek bio avangardno štivo, zato smo spontano morali disponirati drugačije. Svi se postu, javne institucije, pak naravno i pošta, kad je mislila da nam ovput neće donesti pismo s člankom o

članu 7. Iznevjerili su nam se i vazmeni običaji. Ča bi to bilo, kad bi je prisilili u jezik, a tim u članak. Bili bi samo zaprti u Novom glasu, ne bi mogli van. Za volju Božju, onda bi ljudi ovo ljeto morali svečevati Vazam prez črljenih jaj i drugih pravica. Morali smo se teškoga srca odlučiti, izostaviti vazmene običaje, a tim ostaviti im tu tako omiljenu slobodu.

Moram priznati, postimo se oštro u redakciji. Človik pri postu nije tako otporan. Večki se nije odrekao samo tjevnoga poželjenja, nego i duhovnoga. Redakcija se posti i u glavi — ne moru

onda tako lako misli na papir. Zato je ovput Novi glas tanji, zmljednio je. Falio je par strani.

Ali čekajte nek, kad se pak suradniki oporavu od svojega posta, kad dojdu najzad od svojega odmora, koga su prebavili skijajući se znamda u Švicarskoj ili klizajući se na Ženevskom jezeru, onda će se drugi broj Novoga glasa opet moći zdebljati, ali i to stoprv onda, ako nam naš medicinski korespondent iz Zagreba ne uskrati svoje stručne tanače, ar se zaistinu skoro jur bojimo, da ćemo još onemoćati postom.

urednica

I M P R E S S U M

glavni urednik: Agnjica Schuster

suradniki: dr. Nikola Benčić, Ino Belko Frank, mag. Fredi Hergović, Franjo Schruiff, mag. Ivo Sučić, dr. Marko Vuketić

grafike: Edi Sauerzopf (naslovna stran; iz gradišćanskoga tajednika *bvz*), Kalendar Gradišće, Naša domovina, Narodne novine, Vjesnik

lay-out: Jurica Csenar

slaganje: Rosemarie Stagl, Barbara Leeb

ekspedit: Agnjica Lippl

foto-slog: Hrvatsko štamparsko društvo, 7000 Željezno, Karall-ulica 23

manuskripti se šalju na adresu: Agnjica Schuster, Bahnstraße 10/6, 7000 Eisenstadt / Željezno
konac redakcije za broj 2/1989 je 8. maj 1989.

Očitovanje polag saveznoga zakona od 12. 6. 1981, SZL br. 31, o štampi i drugi publicistički medija:

vlasnik medija: Hrvatski akademski klub (HAK), Kroatisher Akademikerklub

izdavač: odbor HAK-a: Jandre Palatin (predsjednik), Anita Čenar (tajnica), Jakov Zvonarić (blagajnik); svi: Schwindgasse 14/10, 1040 Beč/Wien

tisak: Wograndl-Druck, 7210 Matrštof / Mattersburg

Očitovanje temeljne orijentacije periodičnoga medija:

Magazin *Novi glas* je u partijsko-političkom i konfesionalnom pogledu neodvisan list za sve Gradišćanske Hrvate, a pretežno za one, ki živu u Gradišću i Beču. On se u prvom redu bavi sa sadašnjom situacijom gradišćanskohrvatske narodne grupe, ali pritom ne zanemaruje perspektivno i retrospektivno ocjenjivanje manjinske problematike kot i kulturu u najširjem pak i u najužem smislu. Časopis služi informiranju članov i svih zainteresiranih. Nakana lista je, djelovati na formiranje mišljenja u pogledu na manjinsku politiku.

Nein.

ćedu nas zničit?
ćemo se pogubit?
ćemo poginut?

NE

JOŠ JEDNOČ 450 LJET

**Bis jetzt
noch nicht.**

Hoću Vašemu klubu izgovoriti svoje veliko priznanje oko priredjivanja predavanj i drugih kulturnih priredab. Prezentacije naših izdanj i čitanje iz takovih djel su za nas vrlo važni. Kot vidimo, propagiraju i reklamiraju svoje produkte i cilje industrija, političke stranke, crikva, sekte i drugi. Tako moramo i mi najveć propagirati sve ono, ča je naše i ča je pisano u našoj riči.

Svako djelo je vridno svojega priznanja, je li je ono bolje od drugoga ili nije. Danas se mora hvaliti jur samo nastojanje, nešto činiti, nešto napisati, nešto dati od sebe. Svim tim se širi naša književnost, naša pismenost i naše kulturno dobro. U današnjem času se mora priznavati svako dobronamjerno nastojanje. Nikako ne smimo misliti po principu „Veliki i mali“. Otvoren človik mora zeti u obzir i to, da su ovde ili onde bile znamda različne prilike, pod kimi su jedan ili drugi djelali.

Napomenuti moram velika djela Stjepana Krpana, ki je jako dobro u svoji dvi knjiga opisao naše narodne djelače i pisce, a na naučnom temelju naša hrvatska sela (Od Karaša do Biferna). Ovde čedu najti podloge naši potomci, ki se budu koč bavili opisivanjem naših ljudi, naših sel i povijesnih i drugih dogodjajev. Moramo razumiti, da ovomu velikomu idealistu (ja ga prispodabljam s Kurelcem, Kuhačem i drugimi) nije sve samo puhnilo u glavu. Ovde je bilo potribno putovanje, iskanje, razgribanje,

nagovaranje i u pineznom pogledu drago putovanje. Tako velike idealiste moramo nagraditi tim, da njeva djela cijenimo, podupiramo i širimo . . . Ovo je potribno kot i reći riči: „Dragi Hrvati, kupujte i podupirajte sve ono, ča je naše i ča se o nami pišel!“

Ja očekujem, da ćete i Vi u Novom glasu najti glas i kritiku o ovi djeli. Ki su pri prezentiranju ča kritičnoga rekli, nisu morebit pravo premislili, kako je teško za človika iz druge države sve ono pronajti i preuzeti u svoje djelo. Ja se ufam reći, da još i naši ljudi ne bi znali to bolje i temeljitije upraviti . . . Ja nisam učan ili više školovan, ali morem reći, da je ovo veliko djelo, za ko bi prof. Krpanu svi svisni Gradišćanski Hrvati mogli biti zahvalni. Zato triba ovo podupirati i širiti!

Anton Leopold

. . . Na čudu sam, jer uvodite nešto nova, pa i mnogo toga i nejasno. Zar nemate namjere da u listu budete objelodanili i književne stvari što je od uvijek bilo zanimljivo za svakog čitaoca? Sve okrenuti naglavce i povesiti se nekom novom modernom pravcu, mislim da nije baš tako pametno. Zašto da list ima samo stupce, jer ni za oko nije ugodno? Proza neka bude proza kao obično, a stihovi da se vidi da je poezija. Naslovna strana je nejasna, nagomilena sa gustim crtežima, ne djeluje lijepo kako treba.

Drago mi je što se list vodi oko 40. godine i to je pohvalno. Vas interesuje i hrvatsko kazalište. Gosp. Feri Sučić tražio je da li može moj komad prevesti na gradišćanski jezik da bi se i u Beču za Hrvate mogao davati. Čini mi se da mu na to ništa nisam odgovorio. Sada Vam rado dozvoljavam da komad „Čudan putnik na život“ prevedite i igrate, jer ovim mojim dramama su po kritici i sami zagrebački režiseri zadovoljni. Ovoga puta šaljem Vam nešto čakavske lirike, novele. Mogu Vam javiti da su na Rijeci izdali „Antologiju“ — studiju — o čakavskim pjesnicima XX. stoljeća. Dobro je, da su izdali i Vašeg Miloradića, ali ta antologija je doživjela od kulturnih književnika i svoju kritiku. Tu ima takove gluposti, da se ljudi moraju čuditi i smijati na nekim bedavostima. Vidjet ćete u njoj i velikih praznina, da je to šteta. Mnogi i te tako vrijedni čakavski pjesnici nisu ušli ni sa jednom dobrom pjesmom. Za koga je pisana ta studija, koja veoma umara čitaoca? Koješta se danas za moderno uzima da je umjetnički vrijedno, a ustvari je samo velika glupost. Sa mnom se slažu svi svoji drugovi, intelektualci! Pozdravite gosp. Ferija Sučića, iako sam veoma bolestan, ja ću se njemu javiti.

prof. Ante Parčina
Split, 25.6.88.

Ovo pismo je misece dugo bludilo po poštanski puti. Kad je konačno stiglo na pravu adresu, je pisac jur bio na pokoj.

Diletanti svih društav sakupljajte se!

Sakupljajte se i bižite u Narodni savjet. Ovo je, čini mi se, momentano najvažnije geslo nekih naših zastupnikov. Kamo nas vozu, nijedan zapravo ne zna, ali zato smo sigurno prvi onde. Novi glas je tomu jur 1984. imao karikaturu.

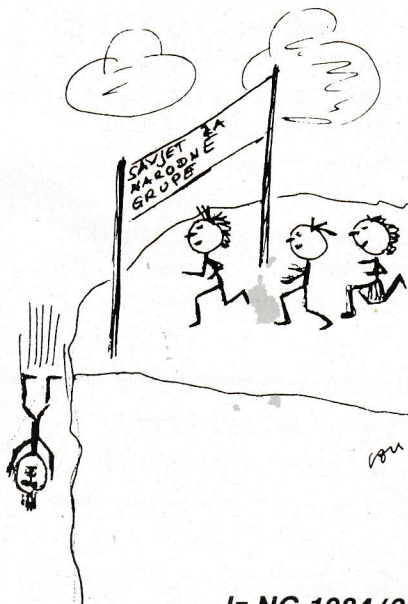
Diskusija o Narodnom savjetu se redovito ponavlja početo od 1976. ljeta. U onom ljetu su zaključili takozvani „Volksgruppengesetz“, u

Zakon — pun protivustavnih pasažov

hrvatskom jeziku „zakon o narodni grupa, za narodne grupe odnosno protiv narodnih grup“, ki odredjuje narodne savjete. Ov zakon je ali pun protivustavnih pasažov. Odlukom Ustavnoga suda iz ljeta 1987. su ukinuli samo jednu jedinu pasažu. Premda ov zakon — barem polag javnoga stava — neka olakša provodjenje člana 7, tendira ograničavati prava manjin, kade je to nek moguće.

U §§ 3 i 4 je definirano, ča je zapravo Narodni savjet: Narodni savjet neka dava tanače saveznoj vladi i saveznim ministrom, ako je potribno, onda i zemaljskim vladam.

Ali niti savezna niti zemaljska vlada se ne moraju držati tanačev Narodnoga savjeta. Savez za gradišćanske Hrvate će imati 24 mjesta. Polovicu kandidatov smu

Iz NG 1984/2

predložiti društva, „ka po štaturi zastupaju interese narodne grupe i ka su reprezentativna za dotične narodne grupe“.

Ali Savjet sastavlja savezna vlada po tanači dotične zemaljske vlade. Vlada mora samo paziti, da u Savjetu budu zastupana sva politička i ideološka strujanja narodne grupe.

Član Narodnoga savjeta more biti svaki, „ki more biti odibran i ki će se zalagati za interese narodne grupe“.

Svaki kotrig Narodnoga sa-

vjeta se mora zalagati i za cilje toga zakona.

Ki se iskreno zalaže za svoju narodnu grupu i ki pozna ta zakon, se mora boriti sa svojim dušnim spoznanjem.

Do sada egzistira samo Narodni savjet za gradišćanske Ugre. Ovi uopće nisu

Izostale su očekane subvencije

srićni sa Savjetom, njev Savjet skoro nijedan problem nije mogao riješiti, a i očekane subvencije su izostale.

Zapravo pitanje Narodnoga savjeta nije ništa drugo, nego velik poker. Ako bi se za istinu ostvario Savjet, onda čedu sva pojedina društva zgubiti svoje opravdanje. Sva pitanja bi se tribala diskutirati u Narodnom Savjetu, i vlada će se u tom slučaju moći lako zgovarati na odluke Savjeta. Zato je razumljivo, da je vlada zainteresirana da se konstituiraju Savjet. Za društva Savjet stoprv onda postaje eficientan, ako bi onda bilo i pineznih i drugih subvencijov, da bi onda mogla i sama djelati na hasan narodne grupe. Ako bi Savjet bio jedini mjerodavni gremij, onda nijedno društvo ne treba čekati još ni na groš za vlašće akcije.

Ali pri ovom pokeru su zastupnici gradišćanskih

Hrvatov jako slabi taktičari i blufferi. Dokle su Slovenci potribovali 10 milijoni šilinkov, slovensku trgovačku akademiju i druge projekte, da je pravu u Savjet, kanimo bojse mi Hrvati nek friško u Savjet. Onde da ćemo se dobro za sve drugo pominati. Do sada su naša društva mislila, da su samo ona nadležna za pitanja narodnosti. Ako

Slovenci potriboju 10 milioni

idemo u Savjet, onda ćemo tim priznati i kompetenciju i legitimaciju strankov u manjinski pitanji. Do sada smo rekli, da Prezidiju fali legitimacija zastupati gradišćanske Hrvate, a sada smo se predomislili?

Austrija si danas već ne more lako dopustiti zahadjati sa svojim manjinami kot zadnjih sedamdeset ljet. Klima za narodne grupe je barem u javnosti dobra kot jur dugo ne. Nerješeno pitanje vlašćih narodnih grup je velika črna fleka na dost suroj jupi Austrije. Zato naime postoji velik interes vlade na konstituiranju Savjeta. Kot kod Slovencev bi vlada sigurno i nam stavila na raspolaganje dost sredstav, samo ne samoga od sebe.

Ako se ada konstituiru Savjet, onda se stavlja pitanje, ki neka sidi u njem. Spočetka su si kanili Prezidij i HKD diliti 12 mjestov, ka su predvidjena po zakonu za nadstranačka društva. Danas su društva složna, da ćedu pojti samo onda u savjet, ako dostanu svih 12 mjestov za nadstranačka društva. Črljeni Prezidij i črna Djelatna zajednica bi mogli pojti u Savjet na mjesta strankov. Istotako su društva složna, da ćedu protestirati,

ako savezna vlada eliminira njoj neugodno društvo. Vladi je sigurno Komitet za prava gradišćanskih Hrvatov najneugodniji, a Komitet zna iz vlašćega iskustva, ča su s jedne strani vridne rezolucije i protestna pisma, a s druge strani pravni koraki. Nij dost protest, nego potriban je bojkot. Ali ki će se zalagati za Komitet? Ti, ki su ga pred kratkim gledali kot smišnjaka i norca?

Nažalost ide ali i opća diskusija o Narodnom savjetu u apsolutno krivi smjer. Živo se momentano diskutira, ko društvo smi nominirati koliko zastupnikov. Čini mi se, da već-ki još svenek ne zna, da će svaki zastupnik u Narodnom savjetu morati zastupati Gradišćanske Hrvate, a nikako ne svoje društvo, odnosno društvo, ko ga je nominiralo. Ionako je svaki angažirani Hrvat kotrig već društav. Smišno je i to, da kani imati jedno društvo već zastupnikov nego drugo. Ča to hasni, ako ima HKD pet

Špekuliraju na dnevnicu?

zastupnikov, a Komitet za prava gradišćanskih Hrvatov ali samo jednoga? Su zastupniki HKD-a zaistinu tako slabi, da je njih potriбно pet? Ili špekuliraju na dnevnicu? Bilo prvo, bilo drugo, za takove ljude nesmi biti mjesta u Narodnom savjetu. Potriбно je nam Gradišćanskim Hrvatom 12 stručnjakov, ke su unisono nominirala sva društva. Važni su pravnik i ekonom, a ne kukavice, ke se rado pravu važne. Polako je doba, da spoznamo, da nima smisla pojti po ljude direktno u krčme da bi diskutirali i dogovarali se sa zvitimi političari. Jedna stvar je djelo

na „bazi“, pobiranje potpisov, tamburanje, kazališće, a druga stvar je trženje s političari, ki su nas jur svenek kanili „va žep“. Potriбно nam je obadvoje, potriбni su nam svisni ljudi na selu, u tamburaški grupa, u školstvu i u komunalnoj politici, potriбni su nam iskusni stručnjaki pri svi pravni posli i u manjinskoj politici. Svaki neka na toj

Svenek su nas jur kanili u žep

razini služi svojemu narodu, na koj to najbolje zna. Do sada su društva bila složna, da se podili 12 mjestov nadstranačkim društvom. Ali ako je govora o tom, koliko kotrigov koga društva smi tepliti koliko mjestov, onda je sporazum jur znatno težu. Kako će to pak biti u fiktivnom Savjetu?

Vlada ili kot to Hubert Rešetarić iz vlašćega iskustva veli, da „režim“ dobro zna, kamo usmjeravati politiku „divite et impera“. Ako se pak u Savjetu bude prekarivalo zbog bitnoga pitanja, onda će se pak viditi, ko društvo će biti najslabije pri pokeru, ko će se dati najlaglje vlići za pudalo. Iz najnovijega iskustva znamo, da je upravo najmanje društvo najveć dostignulo, i to samo beskompromisnim nastupanjem. Ufajmo se ada, da ćedu naša društva zabiti sve osobne i medjusobne aspiracije, nego da ćedu se vrijeda zasukati i kooperirati na hasan svih Hrvatov. Ali pokidob da je gvišno za nas Hrvate bolje, ako se ne konstituiru Savjet, se smu društva nadalje svadjati, ki je najstarji, ki ima najveć kotrigov, ki se najveć boji pravnih korakov, itd. itd. Ča ne?
Franjo Schruiff

Za koga piše Glasnik, za koga pišu HN?

Broj pretplatnikov naših dvih tajednikov raste. Urednici u tom vidu potvrdu u svojem uredničkom djelovanju. Ipak izgleda da Glasnik i Hrvatske novine nisu prihvatljive za priličan broj štiteljstva. To kažu tihi i glasni protesti: *U Glasniku ništ'nutri ne stoji! HN su live, ke piše bezbožnjak!* Razumi se da su to paušalna predbacivanja, da se nećemo sada i mi spustiti na ta nivo.

Ali izgleda da su Gradišćanski Hrvati diboki Istok, ar i onde režim ljude ne zadovoljava po potražnji, nego onom ponudom, ku je za nje odredila petoljetka. Daleko su udaljeni od takozvanoga zlatoga Zapada, u kom tržišće dirigira ponudu.

Glasnik u HN

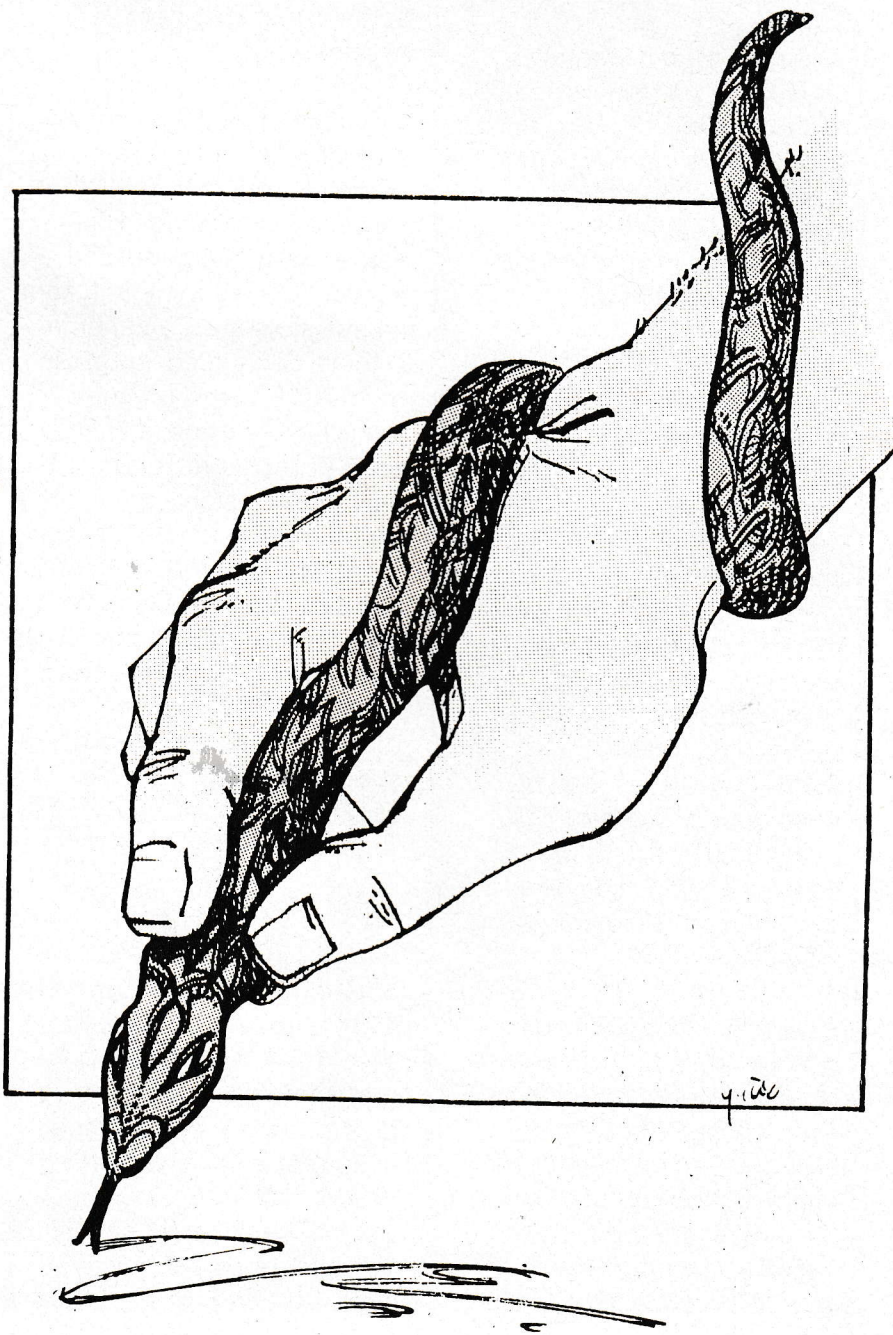
Tajedan za tajednom je skoro jedna stran Hrvatskih novin posvećena crikvenim ili vjerskim događajem. Obožavatelji Međugorske Marije su u Hrvatski novina kot jedinom pismenom mediju mogli čitati Gospine poruke. HN su počele širiti visti, ke Glasnik ne širi.

Ali sadašnje uredništvo svitokoga tajednika Gradišćanskih Hrvatov kani izdavati liberalne novine. Preteče današnjih Hrvatskih novin (Naše novine, Hrvatske novine i Naš tajednik) su bili klerikalno-konzervativni. Strah pred črnim talarom priznavaju Hrvatske novine pisanjem

protuvjerskih izjavov i provociranjem — za neke ultrakonzervativne šitelje — nepoštenimi fotografijami.

Po tradiciji su Hrvatske novine bile konzervativne. I

danas velik broj pretplatnikov moremo najti u konzervativni krugi. To bi urednik Hrvatskih novin morao zeti u obzir. Nima smisla imati cilj, otvarati se na sve strani, a pri tom oštati okamenjen i to upravo

40 ljet aktivan prav(n)i Hakovac

Govori se da HAK nima kontinuiteta, da je fluktuacija jako velika, da se brzo minjaju generacije. U principu su mnogi, ki širu te glase o HAK-u u pravu.

Ali svaka regula ima svoju iznimku. Jedan človik je stao uz zipku HAK-a i dojio, hranio to malo dite. I danas, kad je nastao odrašćen človik je HAK-u još potribno „očevo“ mliko, znamda još i već nego pred 40-timi ljeti.

Ta hranitelj, uzgojitelj je dr. Anton Andorfer. Bio je prvi, ki je u mladom HAK-u peljao tečaj, i to jezičnoga. Bio je i jedan od prvih referentov. I danas, 40 ljet kašnje dr. Andorfer drži referate u HAK-u. Teme referatov se danas, kot i pred decenijami kreću oko manjinsko-pravnoga pitanja.

Jubilej HAK-a je i jubilej našega najboljega poznavaoča manjinskoga prava, našega advokata, fiškala, jurista, pokretača i neumornoga borca.

Ako ga jur društveni odbor prilikom 40-ljetnice kluba ne časti, onda mu se redakcija Novoga glasa kani na ov skroman način zahvaliti za njegovo neumorno, borbeno i konzekventno djelovanje u narodnom vinogradu.

u pogledu na najveći broj pretplatnikov. U vrimentu perestrojke i glasnosti se ne bi smilo diktirati kot još nikada ne. Ako mi se jedne novine zbog bilo kih uzrokov ne vidu, a bile to samo gole žene, onda ću je pod normalnimi uvjeti otpovidati. Ali kot Hrvat ne morem umjesto otpovidanih abonirati nove, ar imam samo jedne jedine.

Pretplatu Hrvatskih novin bi mogli gledati kot indikator za povezanost pojedinca s hrvatstvom. Ne znači li, ako zgubim pretplatnika na ta način i zbog opisanih okolnosti da mu uskraćujem hrvatsku rič?

Hrvatske novine liču, izgleda, na kozu, ka ne zna, kamo će postaviti nogu. Želju biti liberalne, a istovrimeno i bulvarne. Kanu biti napredne, a zapravo nazaduju. Pisati kanu za sve sloje ljudi, a zanemaruju na peldu dicu, športaše i mladinu. Po izboru temov kanu biti otvorene, a žmiru pred Europskom zajednicom, zbivanjem u staroj domovini i republiku skandalov i drugim morebit za mnoge interesantnim štivom. Želju pisati za narod, a ne respektiraju preferencije i interese štiteljev. Kritike u štiteljski pismi uredništvo ne uvažava, nego omalovažuje i reagira protunapadom.

HN u Glasniku

Tajedan za tajednom je jedna stran Glasnika posvećena domaćim glasom, nekadašnjoj domeni HN. Popunu ju bivši suradniki HN, ki sada stoju u opoziciji. Na ostali tri mljedni strani Glasnika su pak otiskani vjerski članki, u ki nij govora o povijesti, o žitku nekoga sveca, o polo-

žaju Crikve u staroj domovini i u drugi dijeli svita, o aktualni zbivanji zbog imenovanja novih biskupov i t d. Popuniti novine je, kot se čini, najglavnija deviza.

Kvalitet na račun kvantiteta

Naši tajedniki su nekada odredjivali jezičnu liniju. Stvarali su književni jezik i sadili temeljne kamene naše gramatike. Sada naši tajedniki već ne širu pravopis, nego krivopis. Jezik u novina je nastao sekundarni posao. Najvažnije je transportirati odredjenu misao i informaciju, ka kot posljedica ionako već nije razumljiva. Zbog doslovnih prevodov i kompliciranih formulacijov — protiv svakoga jezičnoga duha — se novine ne daju čitati.

Ni pri grafičnom realiziranju dvih tajednikov se ne zgleđaju na štitelje. Novine nisu strukturirane. Pojedina tematska područja nimaju odredjeno mjesto u novina. Hrvatske novine (zbog skromnoga opsega se u Glasniku ne išče odredjena struktura) su jedine, meni poznate novine, u ki je sve pomišano. Se hrvatski štitelji tako razlikuju od nimških?

Mag. Mirjana Domini od Centra za migracije u Zagrebu sada jur dvoja ljeta dugo analizira našu gradišćanskohrvatsku štampu. Ona registrira koliko Hrvatske novine pišu o jednoj ili drugoj temi. Zna se, ča fali našim novinam, da nastanu prave novine. Poznate su i želje štiteljev. Tajedan za tajednom poštom dostajemo potvrđenje, da naše novine pišu protiv volje štiteljev. Za koga pak zaistinu pišu?

Ivan Hakovac

Sâd žitka

Minulo je deset ljet otkad je Rudolf Klaudus na pokoj. Ali po njegovu slika će ostati neumreć. Na to mišljenje su nas napeljali utiski pri vernisaži u *Galeriji am Edelhof*¹, kamo je došao neizmjereno velik broj Klaudusovih poštovateljev. Došli su se u prvom redu spomenuti njega kot umjetnika.

I mi Rudolfu Klaudusu u Novom glasu kanimo podignuti spomenik. Zato u našoj maloj „galeriji“ izlažemo njegove drvoreze i crteže. Razgovor s Klaudusom, koga je snimio Nikola Benčić 1974. ljeta, Vam neka tako slikovito kot moguće predoči Klaudusov naturel i posreduje istu atmosferu kot za vrime razgovora.

Klaudus se je po cijeloj Europi istaknuo svojim slikami. Njegove farbe su farbe prirode, site kot jesensko lišće. Mnoge svoje motive je našao u rodnoj jeseni, uopće u prirodi, ka se svenek nanovič radja, ka zreja, a kad je urodila, umire, da bi se nanovič mogla uklopiti u životni ciklus. Klaudus je svoje slike

signirao otkucaji te prirode, ku doživljava diboko u svojoj duši. Svojim slikam je utisnuo pečat životnoga ritma, ki će do sudnjega dneva pulsirati harmonično. Klaudusovi motivi su svi vječni. Nisu to dugovanja, ka bi človik stvorio. Premda slika i grade, varoš, ipak mu to nije najomiljeniji motiv.

No, u Europi se je Klaudus istaknuo slikanjem, umjetnošću, a u našoj narodnoj grupi su ga morebit — ča je groteskno — znamda već cijenili kot nadzornika, učitelja, novinara, jednostavno kot kulturnoga djelača. Zač? Odgovor na to zna Klaudus sam: „ . . . Nije narod kriv, ako ne pozna svoje (umjetnike; napomena redakcije). On ima druge brige, skrbi. Ali inteligencija je na ovom polju dosta zagrišila. Ki nije imao pinez, ta je imao smisla, a ki je imao pinez, ta nije imao

¹ Velika Holovajna, glavna cesta 10. Izložba je otvorena do 26. marca; petkom od 16.00 do 20.00 i subotom od 10.00 do 13.00. Zvana toga još prema telefonskom dogovoru: 02682/34795

Rudolf Klaudus

rodio se je 19. oktobra 1895. u Šuševu maturirao u Kisegu u prvom svitskom boju kot 19-ljetni branio monarhiju 1921/22. šudirao na Grafičkom zavodu u Beču oduševio se za Ivana Meštrovića i prošao na študije u Zagreb na Akademiju likovnih umjetnosti onde je 1926. završio študijum od 1926. do 1936. je podučavao na glavnoj školi u Keresturu; uza to je slikar od 1936. je nadzornik za hrvatsko školstvo 1938. su ga nacionalsocijalisti otpustili iz službe bio je zaprt zabranjeno mu je slikati ne drži se toga od 1960. živi u mirovini 1956. osnuje „Grupu gradišćanskih umjetnikov“ dobitnik je različnih nagradov izlaže u Željeznom, Beču, Bečkom Novom Mjestu, Gracu, Gornjoj Pulji, Klagenfurtu, u različni gradišćanski seli, zapravo po cijeloj Austriji, u Bukurešti, Zagrebu, Murskoj Suboti, Čakovcu, Bonnu stručnjaki ga rado prisposobljavaju s van Gogh-om umro je 26. marca 1979.

interesa . . . Kad se govori o hrvatskoj kulturi u Gradišću . . . to je i kiparstvo i slikarstvo — i likovna umjetnost je dio ljudske kulture. Ja lično sam, zahvaljujući današnjoj tehnici, načinu života, ušao u kulturu Gradišćanskih Hrvatov. Da danas nimamo novin, katalogov, izgubio bi se i meni trag!“

Nećemo se u ovom članku baviti s Klaudusom kot kulturnim djelačem za našu narodnu grupu. Namjerno ne, ar ostane li Klaudus, ostat će po svojoj umjetnosti, po svoji tipični, virtuozni slika.

Agnjica Schuster

Rudolf Klaudus nam govori

NG: Što vam je dao Zagreb?

Rudolf Klaudus: Putem Feržina upoznao sam se u Beču s jugoslavenskim, naročito hrvatskim studentima. I ja sam znao češće ulaziti u njihovo društvo. I egzistirao je donekle neki interes za nas. Tako sam na primjer — onda Hrvatskih novina nije bilo, ali radilo se na tom — u kavani Vindobona na Schwarzenbergplatzu održao, to jest govorio sam o gradišćanskim Hrvatima i našim prilikama u jednom društvu, mislim Škarić ili tako. Ovi više ili manje gospodini koji su stajali u državnoj službi u ono vrijeme, ministerijalrati i tako dalje. Jedan novinar je bio među njima pa onda jednom riječom — budio se interes za nas, za naše prilike. To je bilo nekako u zraku, kad su se utemeljivale i osnivale na području monarhije pojedine nacionalne države, je li.

NG: Da li je bilo imena u Hrvatskoj, koji su se zanimali, ili je to bila Hrvatska kao država?

Klaudus: To su bile sve kasnije posljedice. Puno, puno kasnije.

NG: To se počela Hrvatska kao takva interesirati za manjinu?

Klaudus: Da.

NG: Za svoju manjinu.

Klaudus: Da. Ali puno kasnije. I ono vrijeme, 19. 20. 21. godine onda su to bile samo ideje, o kojima se govorilo u studentskim krugovima i tako dalje i tako dalje, je li. Normalno je to bilo. Najviše se interesirao ovaj novinar, koji je bio dopisnik zagrebačkih novina, slovenskih, beogradskih i zagrebačkih novina. On je pa i napisao o nama jedan opširan članak u *Obzoru*, i tako se je počelo ovo zanimanje, je li. Ali ja sam se upoznao tamo s jednim Slovincem. Ja sam imao atelje, on ga nije imao, i je došao kod mene, da u ateljeu radi i tako dalje i tako dalje. Pa da . . . jednom prilikom pala mi je jedna brošurica o Meštroviću u ruke s raznim

ovim reprodukcijama, koje su mi silno imponirale, a doznao sam pa preko ovog Slovenca i drugih studenata, da je Meštrović rektor Zagrebačke akademije. A opet moje društvo, ovo Bečko društvo, to sve sami slikari, aktivisti i ekspresionisti, je li. Kad je bilo govora o tome, da idemo na akademiju učiti slikarstvo. Naročito jedan od njih mi je najtoplije preporučao Prag, a ja sam opet mislio, zašto da ja idem u Prag, kad mogu ići i u Zagreb, gdje je rektor akademije Meštrović, koji mi je silno imponirao. I tako ja došao u Zagreb 23. godine, je li. Bio sam djak Ferde Kovačevića, pa onda Vanke, a nazadnje Berčića. To su bili sve u ono vrijeme zapravo mladi ljudi, jedva preko trideset, izvan Kovačevića, je li. Bili su to ljudi trideset, tridesetpet godina stari. I Meštrović sam nije bio — ja neznam — još nije bio ni četrdeset mislim. On je došao iz Pariza, iz Rima i tako dalje, naročito iz Pariza. Berčić pak Babić i ovi ljudi, tako da sam ja preko njih

ušao u strujanje ove moderne umjetnosti i modernog shvaćanja umjetnosti, a ne kao što je bila Bečka akademija konzervativna.

NG: Dakle vi ste u Zagrebu dobili modernost, mogli bi kazati.

Klaudus: Ja ne bi . . . Recimo, došao sam u kontakt, došao sam u kontakt s pariškom umjetnošću, sa svjetskom umjetnošću. Jer s modernom umjetnošću upoznao sam se već u Beču, kao velim u društvu i ekspresionista i aktivista i avangardista, koji su izlagali u „Ziedlitzhalle“. Među njima je bio Böckl, Zülov, i ovi ljudi, je li. Latzke koji su onda bili moderni, mladi moderni, Kokoschka i

tako. Neki pojam o modernoj umjetnosti imao sam. Samo kot velim, ovo nije bilo tako neposredno, kao što u Zagrebu kod onih ljudi i profesora, koji su godinama živjeli u Parizu.

NG: Vi ste u Gradišću postavili zapravo ne samo za Hrvate nego i za čitavo Gradišće umjetnička društva.

Klaudus: Ne, ja sam samo poslije rata, izabrali su me za . . . Društvo je već postojalo i 45. obnovilo se je. A kad sam bio premješten iz Gornje Pulje u Željezno, ovi ljudi izabrali su me za predsjednika. Jedno vrijeme, nekoliko godina brinuo sam se za ovo društvo, nastojao sam, da dobijemo za naše društvo Oranžeriju Esterházijevu u zakup. Preuredili smo ministarskom potporom i zemaljskom potporom za izložbu dvoranu, i htjeli smo tamo izgraditi atelje. U jednom krilu je bila smještena po našem planu izložbena dvorana, ta je bila već izgrađena, a u drugom krilu htjeli smo smjestiti zdola četiri kiparska ateljea, a

zgora četiri slikarska, jer ja sam htio da i Željezno bude imalo svoju umjetničku koloniju nalik na mađarske ove kolonije Nagybanya, Solnok pak Szentandre. Kad su Rusi odlazili, propao je kontrakt sa Rusima i zgubio se interes i nije bilo više ni novaca ni ništa. Tako se je pa onda društvo raspršilo, to jest raspršilo se nije. Nego toliko se intrigiralo protiv mene, jer ja sam bio predao, da gradnja

bude intenzivnije i brže napredovala. Predao sam predsjedništvu, inženiru, dvorskom savjetniku Paulešiću, koji je bio u graditeljskom uredu kod zemaljske vlade, a ja sam se zadovoljio sa časnim i počasnim predsjedništvom. Onda se je nekako govorkalo i mučkalo: Jo, di Krovodn, di Krovodn, di Krovodn. No, a meni je to dodijalo i sam rekao: „Hol euch der Teufel, machts doch euren Dreck alleine“, i gotova stvar, je li. I onda je življarijo to društvo još godinu dana ili dvije, niti se je održavala kakova priredba, priredjivala kakova izložba, niti se je održavalo kakovo spravište i tako dalje, tako da je pak policija ovo društvo rasturila.

NG: *Da li će biti izložbe u Gradišću, poslije Bonna? Neznate, ili ne planirate, nimate u vidu?*

Klaudus: Da, ovdje je bio neki savjetnik. Neki dan došao sa ženom i onda me nagovarali, i mi ovdje „Faden durch den Mund gezogen“, da neka na godinu izložim, no to ću još vrlo premisliti. No onda pak kad se je društvo razgradilo, ostali su ovi mladi ljudi, do kojih sam mnogo držao, bio je to Kedl, Prandl, kasnije su

pak došli Zotter pak Banninger. Sad nismo znali šta ćemo. I dobro, ja sam imao u Beču već svoj atelje, obitelj mi je bila u Beču. Ali oni, kud će, kamo će, je li? I tako smo pak pod mojim vodstvom ili na moj prijedlog i na njihovu želju utemeljili smo ovu grupu Gradišćanskih umjetnika, to se je kod policije uredilo. Utemeljili smo i tako dalje, i simpatični smo bili ovo naročito dr. Kunertu, kojega sam već poznao od tog vremena, kad se je Gradišće utemeljilo, odnosno priključilo k Austriji. I ja sam s njim suradjivao i uredjivao. Ja sam se brinuo za umjetničku stran, i to za izložbe i tako dalje i tako dalje. Dao nam je uvijek kolko

trebamo novca. Dobivali smo za svaku izložbu po 3.000 š. Šta možeš sa 3.000 š! O, živili smo i proglasili smo se, tako da nas je i Beč upoznao, i onda smo u Beču izlagali, u Salzburgu, u Gražu, u Laxenburgu i tako dalje i tako dalje. I ta grupa i danas još postoji. Prigodom moje sedamdesetpete onda mi je već i dodijalo, znate, onda

sam malo predao Zotteru, od onda Zotter radi ovu stvar. Ovo je bilo sve što vam mogu . . .

NG: *Ja vam hvalim na ovom vrlo dugom razgovoru.*

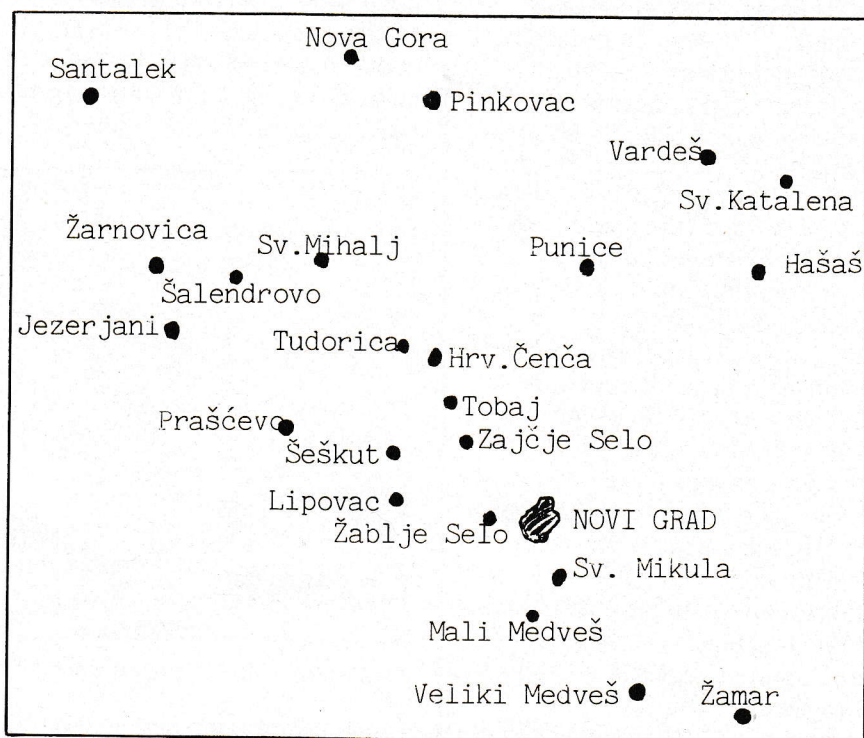
Klaudus: Samo da budete znali ispeljati iz toga šta!

U Novom Gradu im je zipka stala

Ako pomislimo na sve bure i oluje, ke je valjalo obladati kroz povijest, onda je čudo, da novogradske kloštar danas — po 350 ljeti — još postoji. A opet niti nij čudo, ako pomislimo na žilavo i neutrudljivo djelovanje franjevcev.

Protestantizam se je u 16. stoljeću u Ugarskoj brzo širio, zato je bilo potrebno, da katoličanska Crikva ojača i da pak poduzme sve protiv širenja toga takozvanoga krivovjerja. Pokidob da su manjkali gorljivi duhovniki, a uopće ih je bilo premalo, su vjerniki prosili protestantske pastore, da bi im pokrstili dicitu. A još manje je bilo sposobnih duhovnikov, ki bi rekatolizirali otpadnike katoličanske vjere. Zato su počeli graditi kloštre s tom nakanom da uklonu kronični nedostatak duhovnikov, da katoličane ojačaju u svojoj vjeri i da protestante opet pripeljaju k pravoj vjeri. To je bila zaistinu teška zadaća, ar su u onom vrimenu podaniki po principu „cuius regio eius religio“ morali preuzeti vjeru svojega gospodara. Na novogradske području se je protestantizam bio jur udomaćio. Novogradska gosposćina je bila podijeljena na troja područja, na nimško, na ugarsko i na hrvatsko područje. Hrvatska sela su bila: Sveti Mikula, Žablje Selo, Bojane, Prašćevo, Jezerjani, Zajčje Selo, Punice, Šalendrovo, Tudorica, Šeškut, Žarnovica, Nova Gora, Stinjaki, Hrvatski Hašaš, Hrvatska Čenča, Lipovac, Pinkovac, Katalena, Vardeš, Hobdelci, Kulma, Veliki Medveš, Mali Medveš, Sveti Mihalj, Santalek i Žamar. Iako su Hrvati zvećega ostali vjerni svojoj vjeri, ipak su je gospodari u neki seli

prisilili da preuzmu novu vjeru. Dok su bili Nimci luterani, su ali Ugri bili pripadniki kalvinizma. Ta nesloga u vjeri je gospodara novogradske gosposćine Adama Batthyanyja potaknula, da javno pristupi katoličanskoj vjeri i da tim korakom prekine svadju med samimi protestanti. Počeo je rekatolizirati stanovništvo svoje gosposćine i nadomješćivati protestantske pastore s katoličanskimi duhovniki. Pokidob da su jezuiti povrnuli mnoge otpadnike, ih je pozvao Adam Batthyány da se nastanu i u Novom Gradu. Nažalost ta plan nije uspio. Jezuiti su mu ali poslali dušobrižnika, Hrvata Matijaša Vernića, ki je prem svoga kratkoga djelovanja sigurno mnogo doprinesao rekatolizaciji stanovništva. Pregovori s dominikanci u Beču isto nisu bili uspješni. Zato se je Adam Batthyány po

ovi propali pohvati obratio provincijalu franjevcev Paulu de Taurisu s predlogom, da u Novom Gradu utemelji jednu od depandansov svojega reda. Paul Jančić de Tauris je primio ponudu, a u Željeznom, kade su 7. novembra 1637. održali kapitel reda, su vjerojatno definitivno zaključili utemeljenje novogradske kloštra. Kot provincijal je Paul de Tauris oko utemeljenja novogradske kloštra imao glavnu rič. Po nacionalnosti Hrvat, se je osebito skrbio za slavske kloštre, kim je dodilio vlašću kustodiju, vlašće redovničko područje. Rodio se je u Karlovcu, a u Ugarskoj su ga tri pute odibrali za provincijala Marijanske provincije, koj je pripadala i novogradska depandansa. Tauris je bio zvanaredan franjevac, ki je unapredjivao osebito više študije provincijle.

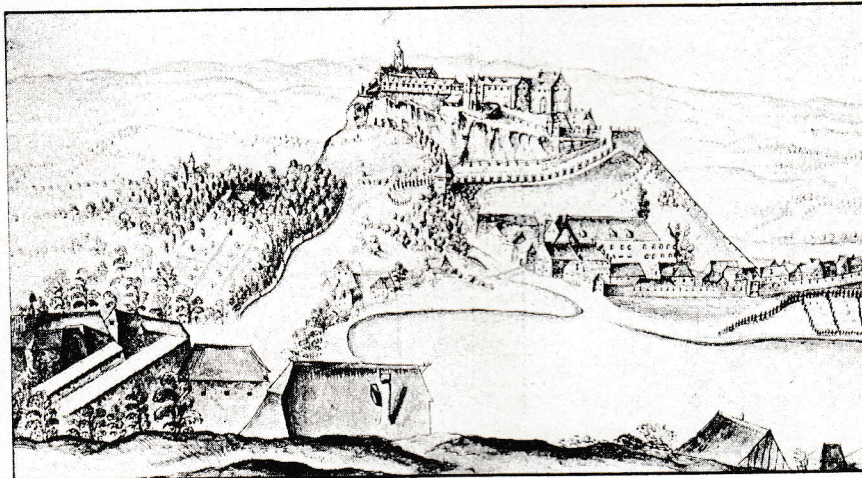
Visoka škola u Trnavi je procvatila pod njegovim djelovanjem, kad je službovao kot lektor i gvardian. Samo ovoliko o onom hrvatskom franjevcu, prez čijega sporazuma nikako ne bi bilo došlo do utemeljenja novogradskoga kloštra.

Na temelju nekih arhivskih podataka je na istom mjestu, kade stoji današnji kloštar, sredinom 15. stoljeća postojao dominikanski kloštar, koga su početkom 16. stoljeća preuzeli augustinci-eremiti. Čim su ali protestanti ovde počeli širiti svoju vjeru, je kloštar pao pod njeve ruke. Prvi franjevci su 1638. ljeta došli u Novi Grad, a to je ujedno i ljeta utemeljenja novogradskoga konventa. Pokidob da je od staroga kloštra ostala samo ruševina, su se prvo morali odstraniti ostanki, da bi se moglo početi zidanjem. Stoprv 1648. ljeta su kloštar i crikva bili gotovi. Pretpostavlja se da su franjevci do onda štanovali u farofu. Kad su se preselili u novi kloštar ih je bilo 12 redovnikov. Dominikansku crikvu su pregradili i adaptirali. Slika na oltaru prikazuje pohod Divice Marije kod sv. Elizabete, a zvrhu slike je Bathyanyjev grb, a pod crikvom njeva grobnica, kade je pokopan i dr. Ladislaus Bathyany-Strattmann, koga kanu proglasiti blaženim. U franjevačkom redu je u onom vrjmenu vladao tradicionalistički duh, zato je utemeljitelj kloštra i crikve Adam Bathyany angažirao umjetnike, čija maksima je bila jednostavnost stila. Konzervativna ornamentika i elementi kasne renesanse se harmonično uklapaju u baroknu ideju.

Franjevci su se ada 1638. ljeta nastanili u Novom Gradu, to znači da njev konvent sada jur postoji kroz 350 ljet. Na početku su se — po volji utemeljitelja njevoga samostana — u prvom redu posvećivali rekatolicizaciji stanovništva, a njev trud nije bio zaman. Ljudi su se masovno povraćali katoličanskoj vjeri. Nestale su protestantske škole, i ništa nije ostalo, ča bi širilo protestantizam. Potankosti o misio-

narskom djelovanju franjevcev nam nažalost nisu poznate, ar se postojeće kronike ne upuščaju u detalje. Novogradski franjevci su se skrbili za tri fare, kim su pripadale i filialke. Prema statistiki je 1697. ljeta hrvatska fara Sveti Mikula skupa s filijalkami Veliki Medveš, Mali Medveš, Žablje Selo, Zajčje Selo, Hrvatska Čenča i Punice imalo 960 katoličanov i 8 pripadnikov drugih konfesijov. Crikva i fara Sveti Mikula je postojala jur u 14. stoljeću. Hrvatske obitelji su opustošenu općinu 1545. ljeta novo naselile. Za faru su se u onom

protestanti su se pak shranjali, da bi se ugnuli rekatolicizaciji, ali misionari su imali nalog, da i one pripeljaju katoličanskoj vjeri, ki se nisu pokorili dobrovoljno. Konvertiti su pak morali obećati, da čedu živiti po katoličanski principi i da čedu savjesno dozimati pri nediljni sveti maša, ali i na zapovidane svetke. Tako su novogradski franjevci zvana misionarskoga djelovanja imali i zadaću učvrščati vjeru mlaćnih katoličanov. Dušobrižnička skrb im ali nije bila jedina dužnost. Kulturni, društveni, ali i privredni razvitak je bio u njevi ruka.

Novi Grad, kako je izgledao 1639. ljeta

vrjmenu vjerojatno skrbili dominikanci, odnosno augustinci. Ali kad je protestantizam bio u svojem punom cvatu su i u fari Sveti Mikula djelovali protestantski pastori, kot na primjer Mihovil Pomperić ili Matijaš Turković, ki je ali kašnje preuzeo katoličansku vjeru i postao duhovnikom. On je oko 1649. ljeta faru Sveti Mikula povjerio franjevcem. Ali i jezuiti su ovde djelovali, a spomenuli smo jur Matijaša Vernića. Misionarsko djelovanje nije bio lagak posao, ar je bila potribna strpljivost i izdržljivost. Za to su misionari morali imati još i talenat osvidočiti otpadnike, da je samo katoličanska vjera prava. Je li su pak ljudi konvertirali iz pravoga osvidočjenja ili samo iz straha pred gospodarom, to pravoda ne znamo, ar im se je gospodar bome gustokrat grozio s ustanjivanjem soldatov. S tim su bili prisiljeni, da se povrnu. Mnogi

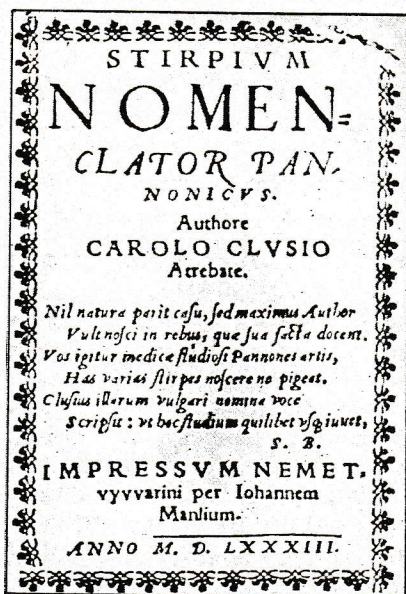
Znamda nam danas već nije tako prezentno da su naše prve škole osnovali i obdržavali samostani ili druge crikvene organizacije.

Prosjački red osnovao banku

Svagdir, kade je bila fara sa crikvom, onde je bila i škola, za ku je bio nadležan farnik. U slučaju Novoga Grada su za školu bili odgovorni patri. Katoličanska osnovna škola je nastala u istom vrjmenu, kada i kloštar. Jure Bežlanović je na priliku 1832. ljeta bio školnik, a govorio je zvana hrvatskoga jezika i nimški. Školnik je ujedno bio i „ludimagister“, to znači da je bio i kantor. Stoprv 1938. ljeta je škola u Novom gradu pala pod kompetenciju općine.

Da bi ljude novogradske općine obranili od eksploatacije i lihvarjenja, su franjevci — po ideji gvardijana Gaudentiusa Dosztála — utemeljili štedionicu, u kojoj su siromašni ljudi za niske činžne mogli posudjivati pineze. Ali u prvom redu je štedionica stanovništvu nudjela mogućnost ulagati svoje pineze na dobitak i je bila smješćena u kloštru. Nije li začudjujuće da su to bili upravo ubogi franjevci, ki su u Novom Gradu počeli bankarski posao?

No, da su franjevci ali bili i čuvari duhovnoga dobra, to nam nije ništa zvanarednoga. Ipak je vridno, da se s njevom bibliotekom bavimo malo opširnije, ar je zbog svojega inventara poznata po cijelom svitu. Ta inventar su franjevci u prvom redu pridobili u toku protureformacije, kad je Adam Batthyany konfiscirao knjige i biblioteke protestantskih prodikačev i učiteljev i je prognao iz svoje gosposćine. Te knjige je povjerio franjevcem, ki su je savjesno pregledali, a potom čuvali. Toj reviziji franjevec je Adam Batthyany podvrgao i svoju vlašću biblioteku, ku je

Prvi dokument gradišćanskohrvatske tiskane riči

bio pojerbao od svojih preceva, ki su naime bili luterani. Batthyanyeva biblioteka je sadržavala i knjige iz Slavonije, ke su onda dospile u Novi Grad, kad su fra-

njevci zbog turske pogibeli napustili kloštre slavonske kustodije i pobigli. Koliko knjig iz slavonskih samostanov je sada u franjevačkoj biblioteci, to se sa sigurnošću ne da reći, ar nisu sve knjige nazlamenovane. Velik dio knjig današnje biblioteke je iz protestantske obitelji Beythe, ka je za protestantsku zajednicu u Novom Gradu imala veliko značenje. Njeva biblioteka je vjerojatno stala na raspolažanje širokoj javnosti. Sve u svem današnja biblioteka sadržava 3485 svezkov, 212 inkunabulov — to su knjige,

Hrvat je sastavio prvi katalog

štampane u prvom vrjenu štamparstva do ljeta 1500 — i otprilike 34 rukopise. Prvi katalog biblioteke je 1742. ljeta sastavio Hrvat, ondašnji gvardian, Gašpar Vuketić. Ali od onda se je naravano još par puta katalogizirao inventar biblioteke, i to temeljitije i brižljivije. Ipak je Hrvat Vuketić bio prvi, ki je započeo ta posao.

Za vrime nacionalsocijalizma je bilo potribno da shranu najdragocjenije knjige. Kad su pak po boju knjige opet došle najzad u biblioteku, se je ispostavilo, da falu dvojica bibliofilna i nenadoknadiva djela. Fragment Willehalm-eposa, poznatoga nimškoga dvorskoga pjesnika Wolframa von Eschenbacha se je hvala Bogu opet pojavio, a i knjigu s imeni biljkov „Stirpium nomenclator Pannonicus“ Carolusa Clusiusa su stoprv pred kratkim našli. Ta dragocjena knjiga, ku je Carolus Clusius napisao skupa sa Štefanom Beythe-om i dao tiskati kod Johanna Manliususa, je za nas Hrvate od velike vridnosti. U uvodu svoje „Nomenclature“ Clusius piše da je u Austriji kot i u susjedni zemlja popisao povijest biljkov, ke onde rastu. Pri tom se je osebito trsio da zabilježi imena biljkov i na narodni jeziki. Clusius u svojem

popisu nije izostavio gradišćanskohrvatske riči, nego naprotiv, preuzeo ih je i tako stvorio prvi dokument gradišćanskohrvatske tiskane riči.

Palkovićev hrvatski molitvenik

Clusius je bio docent botanike na nizozemskom univerzitetu u Leidenu i se je osebujno posvećivao istraživanju biljkov. Manlius, ki je tiskao Clusiusovu „Nomenclaturu“ za Gradišćanske Hrvate nije manje interesantan, ar su se u njegovoj tiskari tiskali prve gradišćanskohrvatske knjige. Bilo kako bilo, Clusiusovoga unikata u franjevačkoj biblioteci već nij, nestao je. Hvala Bogu postoji ali i drugo izdanje „Nomenclature“, ko je izašlo u Antwerpenu 1583. Petra Hasenhüttla, ki je kroz 27 ljet čuvao biblioteku, su pred kratkim premjestili u drugi kloštar. S tim ali on nije napustio bibliotekarstvo. Knjižnica će naime i nadalje biti pod njegovom rukom, iako će to biti rukovodstvo na daljinu. Franjevački red se pravilno zove Red Manje braće, komu je osnovna ideja siromaštvo. Patri su se zagovorili, da nećedu steći imanjan, nego da ćedu Bogu i ovom svitu služiti u uboštvu i poniznosti. Živiti ćedu od darov, ke ćedu dostati od ljudi za njevo apoštolsko djelovanje. Pri tom

ćedu ali još morati i prosjačiti. Pokidob da se je ali ispostavilo, da je teško probiti se u životu na ta način, je došlo do raskolja unutar reda. Jedni su kanili graditi velike konvente, a drugi su kanili imati dozvoljeno samo eremitaže. Tako su se unutar reda iskristalizirali dva pravci: konventualci ili minoriti sa samostalnim provincijama i opservanti, kim su dozvoljeni samo provincijski vikarijati.

Svaki 4. fratar je bio Hrvat

Iako novogradski franjevci imaju konvent, ipak ne broju med minorite, tako se konventualci zovu na nimškogovorećem prostoru, nego su jednostavno franjevci, prez obzira na spomenute pravce.

Franjevci u Novom Gradu su manje imali problem s različnim strujama unutar reda, veći problem je predstavljala pripadnost bratov različnim nacionalitetom. 1727. ljeta se je od 629 redovnikov Marijanske provincije 207 priznalo ugarskom jeziku, 241 franjevac je bio Nimac, a 181 je bio Hrvat. Pri podilivanju službov je svenek dohadjalo do svadjov, ke su ali prestale, čim su upeljali sistem proporca. Ako je na priliku gvardijan bio Hrvat, onda je vikar morao biti pripadnik druge narodnosti, a drugu periodu su se opet morale minjati narodnosti. Kad je sistem proporca po prvi put stupio u valjanost, je u Novom Gradu nastao gvardijan Hrvat Heinrich Kliković. Problemi unutar reda su pravoda slabili poziciju franjevcev, ali red ništa nije moglo tako uzdrmati kot jozefinizam. Apsolutistički prosvjeteljski duh cesara Jožefa II nije imao razumivanja za kontemplativni, asketični žitak redovnikov, zato je velje ukinuo takove rede. U oni redi ki su još ostali, je špecijalnim dekreti prouzrokovao kaos. Patri u Novom Gradu su ionako bili naučni da kot farniki djelaju

izvan kloštra, ali s jozefinskim naredbami su kompletno izgubili vezu s redovničkim žitkom. Prosjačenje je bilo prepovidano, zato su patri dostajali redovitu plaću i penziju. S tim je propala osnovna ideja franjevačkoga reda. Patri su se već nosili po svitsku, nego kot pravi redovniki, nosili su cilindar, a koč-toč i luk-surziozne čizme, a da ne govorimo o skupnoj molitvi, klauzuri i poslušnosti. Gvardijane su člani kloštrov sada mogli odibirati sami, po svojoj volji, a odlučili su se za onakovoga, ki im nije

HISA ZLATA.
Z-MARLYIVIM TRUDOM,
Y Z-VELIKUM SZKERBLYUM UZIDANA,
PRI SZ. BRIGU KALVARIE
OD
P. LAURENCZIUSSA BOGOVICSA
Marianške Prov. Réda Sz. Ferencza
Szerafinszkoga Nedil. Horvat. Prod.
BLASENOI
DIVICZIMARIJ
SELÉZANSZKOI
Offrovana, ter
SZ. OT CZU SZERAFINSZKOMU
Preporucsena,
Za obatrenye pobosnoga horvatczkoga
Naróda: va kol íze nahájaju
librane
MOLITVE, OFFICZIUMI,
LITANIE, BRATINSZTVO,
BLAGOSZLOVI, KRISNI PUT,
UODNE
JACSKE, KERSCHANSZKI NAUK,
Y ZERCZALO K-SZ. SZPOVIDL.
CUM PERMISSU SUPERIORUM.
Stampana va leti 1754. Pri JOSEFU SZIESZU.
Mórcsze náti bliži Selézanoga poljig Sz. Briga Kalvarie kod
Jakova Wambeka Dvóřickoga knigara.

Bogovičev molitvenik

ograničavao slobodu. Jozefinizam svoj sekularizirajući cilj nije promašio. Samo rigorozne reforme su opet mogle stvoriti red u redovničkom žitku franjevcev. Tako se je na priliku reaktivirala kafečka farba za habit, uostalom su se stvorili novi štaturi, ki su korak po korak uspostavljali red u duhovničkom žitku. Prve korake u pismenosti Gradišćanskih Hrvatov su učinili franjevci, ki su za hrvatski narod u Gradišću napisali molitvene knjige. Djelovali su u Željeznu — onde tako dugo, dokle je Jožef II ukinuo red — i u Novom Gradu. Uz mnoge druge zaslužne Hrvate-franjevce su najznamenitiji Jeremijaš Šostarić, Godefrid Palković, Simeon Kniefac i osebito Lovre Bogović.

Gradišćanski Hrvati su u 18. stoljeću još bili nepismeni, a zato je bilo i zama, da imaju knjige. Toj turbnoj situaciji su ali Lovrienac Bogović i Godefrid Palković našli konac i kraj. Napisali su šlabikar, početnicu, iz ke su se učili štati veliki i mali, odrašćeni i dica. A kad je elementarna podloga bila stvorena, su izdali molitvenik „Duhovni vertlyacz z-trimi rósiczami“. Štampati su ga dali kod Jožefa Sziebzza 1753.

Zipka naše pismenosti

ljeta. Molitvenik ima tri dijele, a svaki dio predstavlja jednu rožicu, kako je to napomenuto jur u naslovu, ada molitve, pjesme i katekizam.

Bogović ali nije ostao pri toj jednoj knjigi, nego je jur 1754. ljeta izdao svoju „Hižu zlatu“ i to „z-marljivim trudom i z-velikum skrblijum uzidanu, pri svetom Brigu Kalvarije“, ku je „ofrovao Blaženoj Divici Mariji Željezanskoj, ter Svetomu Ocu Serafinskomu“. Samo u 18. stoljeću je ov molitvenik izašao 4 pute. Kad je Jožef II ukinuo željezanski kloštar, su se knjige pravoda prodavale teže, ipak je izašlo još deset izdanj.

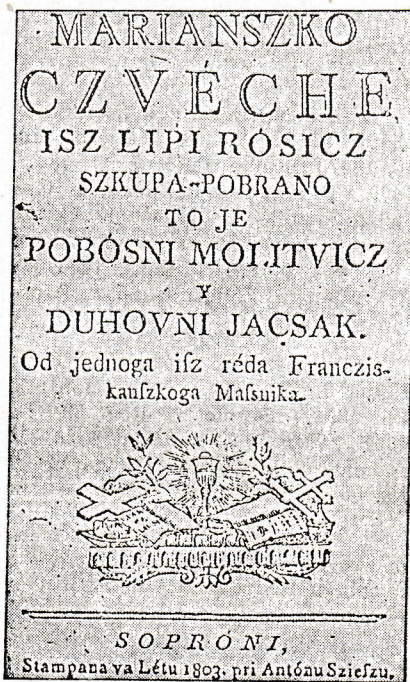
I Šostarićevo „Marianszko czvé-

MARIANSZKO CZVECO
Selézni
Pri Kalvarij poc
i Marij offrovano,
To je:
POBOSNE MOLITVE
I duhovne JACSKE (kako lipó
dušéche czvéche) od jednoga iz Réda
Franciskanzkoga kod briga Kalvarie prebi-
vajuchega Mášnika ískupa pobrane.
I
B. D. MARIJ
(ké milóštivni kip na recsenoj
Kalvarij z-nog im precsud-im zlaményem
czvalzti nepřeztáje) ponizno
offrovane.
CUM LICENTIA SUPERIORUM.
SOPRONI,
Stampana va létu 1781. pri Jožefa Sziebu.

Šostarićevo „cvijeće“

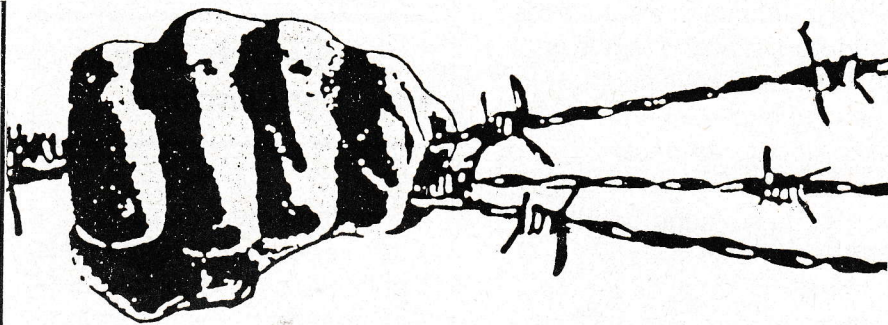
che“, ko je izašlo 1766. ljeta je posvećeno Divici Mariji. Vidimo ada da je poštovanje Blažene Divice Marije jur onda med Hrvati bilo silno. Ar niti Palković nije samo slučajno izdao „Duhovnu kiticzu ka je va Novom Gradu lipo czvala, pak je vécha zraszla i z- jacska mi nakincseni Selézni pri Diviczi Marii“.

I Simeon Kniefac izdaje „Mariansko czvéche isz lipi

rosicz szkupa pobrano“, uza to još „Lapat Evangeliumszi“ i „Vrata nebeszka“, a „Poszuda duhovna aliti knyiga lipe posebnosti za kerschansko-katholicsanskoga cslovika“ se isto njemu prepisuje. Gradišćanski Hrvati su se sve nek prekomjerno posvećivali duhovničkim zvanjem, a i franjevački red ih je osebujno privlačio. Prilikom 350-ljetnoga postojanja franjevačkoga kloštra u Novom Gradu smimo rezimirati da su Gradišćanski Hrvati ovomu redu dali mnoge sposobne i značajne ljude, ke je ali stoprv red sam učinio tim ča su bili — genijalni ljudi hrvatskoga naroda. Ipak se gledajući u budućnost — elegično spominjamo prošlosti. Če li i danas biti moguće ukloniti kronični nedostatak redovnikov i duhovnikov?

Agnjica Schuster

ai Čuvar dostojanstva

— prilikom 40. obljetnice deklaracije
ljudskih prav, 10. decembra 1988.

Vozeći se u protuliću 1961. ljeta u tramway-u, londonski advokat Peter Benenson čita novine. Premda su ončas svaki dan pisali o spodobni, ga jedna vist osebujno potrese: U Lisabonu su uhapsili dva portugalske študente zbog toga, kad su u krčmi glasno sprogovorili toast na slobodu.

Na to Benenson 28. maja u londonski novina *The Observer* publicira članak s naslovom „Pozabljeni uznik“ i apelira na javnost, da mu pomore pri akciji protiv samovoljnoga uhapšenja, protiv mučenja i smrtne kaštige. Spočetka on predvidja samo jednu jedinu, vrimenski ograničenu akciju u tom ljetu, a zove ju „Appeal for amnesty 1961“.

U toku jednoga tajedna Benenson dostane već od 1000 ponudov za pomoć. Novine na europskom kontinentu objelodanu tekst apela i u najkraćem času ta akcija postane masovno gibanje.

Danas Amnesty international ima već od 500.000 aktivnih i potpomagajućih kotrigov u već od 160 zemalj. Centri djelatnosti su uz Veliku Britaniju

još Francuska, Savezna Republika Nimska i Sjedinjene Američke Države. Svako ljeta Amnesty adoptira oko 3600 uznikov, od kih prosječno moru osloboditi oko 1600, ada 40 procentov. Znamda je još veći on uspjeh, koga ne moremo ocjeniti kvantitativno: tako veli na priliku čuda otpušćenih uznikov, da su preživili mučeničtvo samo zbog toga, kad su znali, da se negdo za nje zalaže. Jur sama činjenica da egzistira Amnesty international na pojedine režime vrši psihološki pritisak, ar im se čini, da je gdo kontrolira i se zbog toga malo ograničavaju. Jedina šansa uticati na nasilne režime je do sada mobilizirati svitsku javnost: Premda su skoro sve vlade potpisale opću deklaraciju ljudskih prav, ne postoji mogućnost tužiti prekršitelje pred kakovim internacionalnim sudom.

Za koga se zalaže Amnesty international? U prvom redu za takove uznike, ke su zatorili zbog svojega političkoga osvidočenja.

Polag definicije organizacije su to oni politički uznici, ki nikada nisu vršili ili odobrili nasilne akcije.

Ako dočuje Amnesty za takovoga uznika, ga adoptira, to znači da se jedna od oko 3700 amnesty-grupov na svitu skrbi za to, da ga otpustu iz zatvora. Nadalje Amne-

Podupiraju uznike, ki su zagrišili

sty potribuje za takove uznike, ki su „grišili pameću“ pravične sudske rasprave, ada fer i pošten proces. Zvana toga se zalaže za to, da po cijelom svitu ukinu smrtnu kaštigu i mučenje, ne samo takovih uznikov nego općenito, svih uznikov.

Polag izvještaja za ljeto 1987. danas još u već od 60 zemalj ubijaju uznike i je tako dugo trapu, dokle ne priznaju zločine. Premda Amnesty svojim nastupanjem protiv smrtno kaštige koč-toč dojde u situaciju da se zalaže za teškoga zločinca ili za umornika, im ide za princip: naime da je usmrćenje človiaka, bio bi i kakov razbojnik, nečlovičje. Amnesty se bavi i s konkretnimi slučajji. U svojoj centrali

Research-sekcija u Londonu

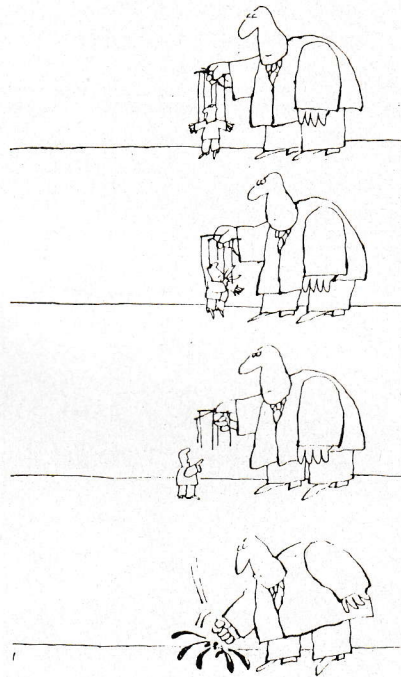
u Londonu djela oko 250 ljudi, ki pobiraju informacije o zabljeni uznici. U toj takozvanoj „research-sekciji“ stalno pregledavaju i ocjenjuju izvještaje u novina, u radiju, u televiziji i visti internacionalnih agenturov, da izvidu je li su kade tade na svitu nekoga nepravično zaprli. Nadalje dostaju informacije od zvaničnih organizacijov kot na priliku od sindikatov, od jur otpušćenih uznikov ili od kotrigov familije zaprtih. Iz svih tih podatkov u toj istraživačkoj centrali sastavu takozvani „case-sheet“, ada dossier o skrsnutoj ili uhapšenoj peršoni. Centrala ta dossier onda predaje jednoj amnesty-grupi skupa s konkretnimi predlogi, kako je u tom slučaju najbolje postupati. U neki zemlja je na priliku pogibelno kontaktirati familiju uznika, u drugi je opet najbolje ime Amnesty uopće ne sprogovoriti.

Pojedina amnesty-grupa onda gustokrat ispostavi veze s familijom, znamda ju financijski podupira, i konačno se obraća oblasti dotične države. Objašnjava okolnosti slučajja i potribuje neposredno i prezuvjetno otpušćavanje uznika.

Upravo to je to, čim se Amnesty international obično veljek asocira: pisati pisma, stavljati molbe, pobirati potpise. Da to pisanje pisam nije zaman, potvrđuje visoki postotak uspjehov.

Motiv — toast na slobodu

Polag vlašće izjave Amnesty nima nikakovih političkih preferencijov, to znači oni ocjenjuju države isključivo po situaciji ljudskih prav. Po velikom broju slučajev se ali ipak vidi karakter držav ili cijelih kontinentov. Tako je na priliku tipično za Južnu Ameriku, da onde pro-

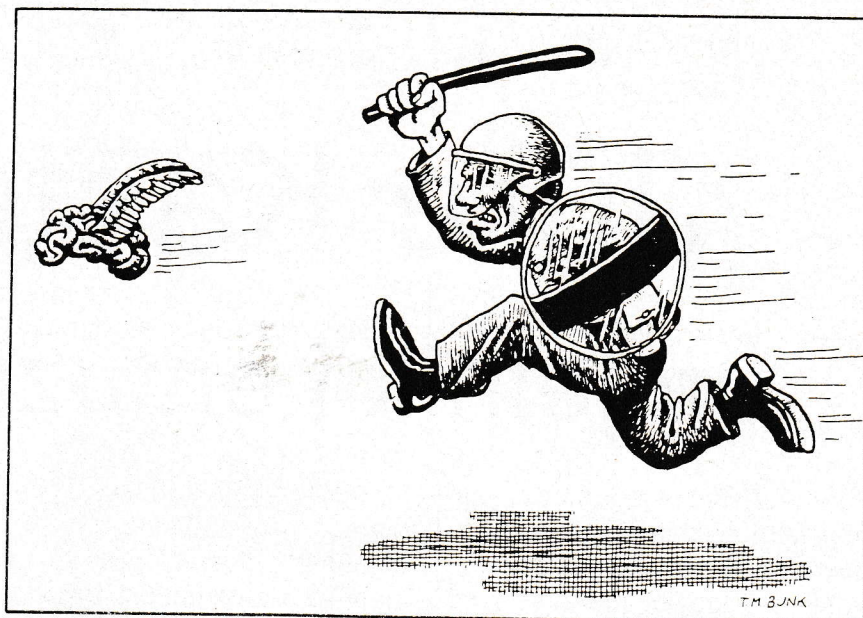
ktivniki režima jednostavno skrsnu; za Istočnu Europu je karakteristično proganjanje i izoliranje kritičarov sistema. Posebnu pažnju Amnesty posvećuje disidentom, ke čudakrat proganjaju zbog toga, kad se zalažu za ljudska prava drugih.

Oslobadjaju svakoga drugoga

„Nisam član crikve, političke partije ili bilo kakove grupe. Ja mislim, da je Amnesty international najciviliziranija organizacija u človičjoj povijesti. Nje pinez je pisana rič, nje oružje je pismo; zbog toga sam nje član. Vjerujem u nje milosrdnost, vjerujem u nje efikasnost, u nje dostojanstvo i u nje dužnost prema progo-

njenim“, rekao je Sting, jedan onih pjevačev, ki su u septembru i oktobru prošloga ljeta u okviru koncertne turneje „human rights now“ nastupili u 39 zemalj. Prik 90.000 gledaocev božalo je 6. septembra u budimpeštanskom „Nep-štadionu“ njemu i njegovim kolegom, med njimi Bruce Springsteen, Peter Gabriel, Tracy Chapman i senegalski muzičar Youssou N'Dour, ki pozna problematiku iz svoje domovine: „Kočtoč prosu ljude u Europi i u Sjevernoj Americi da pomoru ljudem u Afriki, Aziji i u Južnoj Americi. Ponekad je prosu da daruju pineze“, veli N' Dour. „Amnesty prosi svakoga, bar kade živi, da piše pisma. Nije važno samo to, da ljudi, ki imaju pinez, te pineze daju onim, ki ih nimaju. Glavno je to, da svaki naprikzame odgovornost za to, da svit postane bolji.“

U izvještaju za ljeto 1987. — koga svako ljeto publiciraju u nakladi žepnih knjig „Fischer“ — su po drugi put zabilježili i Austriju u listu onih zemalj, ke su kršile Konvenciju ljudskih prav. Tako Amnesty kritizira, da su hitili Manfreda Henna i Wolfganga Happenhofera

sedam odnosno osam misec u uzu, kad su odbijali odslužiti vojnu službu. Zatvoriti nekoga zbog toga, kad ne kani zeti pukšu u ruku, je po mišljenju organizacije Amnesty international prestupak ljudskih prav.

Nadalje predbacuju austrijskoj policiji, da su u neki slučaj pri preslušavanju tukli i maltretirali ljude. Konačno su još kritizirali preusku interpretaciju vjerske slobode (povod za to je bio ta, da su bili zabranili izvedbu nekoliko filmov i kazališnih kusičev zbog toga, ar bi navodno zbantovali vjersko dostojanstvo katoličanov).

U Austriji postoji oko 120 grupov, skupa 1500 aktivistov i 15.000 potpomagajućih kotrigov. Samo jedna jedina od tih 120 grup ima sjedišće u Gradišću (u Pinkafeldu), u ostali savezni zemlja su uredili sekcije.

Koncem prošloga ljeta završila je spektakularnimi akcijami medjunarodna kampanja Amnesty international: 8. decembra isporučili su generalnomu sekretaru UNO-a, Perezu de Cuellaru i svim vladam na svitu tri milijoni potpiskov, da konačno realizi-

raju ljudska prava. Pobiranje tih potpiskov je bio prvi i najveći cilj te kampanje.

Drugi cilj postoji u tom, osloboditi sve one ke su hitili u uzu, kad su se u svojoj zemlji zalagali za ostvarenje ljudskih prav. Treta nakana kampanje je, upoznati javnost sa slovom opće deklaracije ljudskih prav iz 1948. ljeta. Peter Gabriel je o važnosti popularizirati ov dokument rekao slijedeće: „Čuda ljudi ništ ne zna o Općoj deklaraciji ljudskih prav. I ja se prije nikada nisam bavio s njom. Kad sam ju ali preštao, sam spoznao nje važnost. Ako ljudi po cijelom svitu doznaju, u koj mjeri su se vlade potpisajući ovu deklaraciju zadužile, bi mnoge imale poteškoće. Momentano je deklaracija kusić papira, koga bi mi svi skupa morali oživiti“.

Fredi Hergović

Informacije: Peljač pinkafeldske grupe je Fred Lukschander, Turbagasse 28, Pinkafeld, telefonski broj: 03357/2524.

Bečanska centrala: Wiedner Gürtel 12, 1040 Beč, tel.: 5054320.

Jure Kaštelan

umjetnik i entuzijast riči

Jure Kaštelan je jedan od najistaknutijih zastupnikov suvremene hrvatske književnosti. S njegovim imenom povezujemo u prvom redu pjesničko stvaranje i razvitak pjesničkoga izraza u Hrvatskoj, ali Kaštelan je objavio i malu zbirku pričov pod naslovom „Čudo i smrt“, dvi drame („Pijesak i pjena“, „Prazor“), a kot filolog — bio je profesor za književnost u Zagrebu — je napisao i dvi veće poetičke študije, o A. G. Matošu i A. B. Šimiću, veći broj člankov, recenzijov i predgovorov, esejov. Uza to je uredio nekoliko hrvatskih pjesnikov.

Jure Kaštelan je rođen 18. decembra 1919. u selu Zakučak na rijeki Cetini blizu Omiša, u širokom kraju s bogatom narodnom predajom. Po maturi na klasičnoj gimnaziji u Splitu je 1938. počeo študirati jezike i književnost u Zagrebu, no študijum je završio stoprv po boju, jer je 1943. išao med partizane. Od 1949 do umirovljenja 1980. posluje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

U pjesništvo je stupio zbirkom „Crveni konj“ 1940. ljeta. Od samoga početka rasplazuje Jure Kaštelan vlašćim pjesničkim izrazom, ki se u mnogo čem razlikuje od pret hodnoga. To već nije harmonička lipota secesionističke lirike. U njegovim pjesma se

mnogokrat naglo prekida ritam, čim se naglašava dinamika pjesme. A prelaženjem od jedne ritmičke organizacije u drugu u jednom ter istom pjesničkom ciklusu se dinamika i muzikalnost još pojača.

U poemi „Tifusari“ (sastoji se od 6 pjesam) iz zbirke „Pijetao na krovu“ (1950) je Kaštelan upotriebio to minjanje ritma, da s jedne strani pokaže mučno povlačenje bolesnih vojakov pred neprijateljem, slikajući jednoč zdvojnost i letargiju umirajućih, onda opet neko ufanje, neku sanju bolje i lipše budućnosti, a onda ponovo grčovitost pred smrću. Donašam prve tri pjesme:

1

Brojim stope na bijelu snijegu
Smrt do smrti.
Smrt su stope moje.

Smrt do smrti. Smrt do smrti.
Smrt su stope moje.
Svaka
ide
svome
grobu.

Svaka ide svomu grobu

ko izvori
svome
moru

Svaka ide svome grobu.

2

Hoće li ikad ovom stazom
proći
nebo široko, oko puno sreće?
Da li će briznuti frule i izvori
i cvrkutati jutra u proljeće?

Hoće li stope ostati na zemlji
i prkositi krvlju utisnute
ili će snijegovi u mrkloj tišini
zamesti riječ, tragove i pute?

3

Vijavica. Vjetar vije.
Čovjeka ni vuka nije.
— Ognja, ognja —
kosti vrište.
— Zvijezde, zvijezde —
oko ište.

Žvale mračne večerat će
moje prste i moždane . . .

Vijavica. Vjetar vije.
Čovjeka ni vuka nije.
— Ljudi mili, braćo, ljudi . . .
U tišini
gluvi korak
izmoreni.
Slušam riječi
u ognjici.

— Druže . . .

— Druže . . .

Rukom hvatam ladnu ruku.

Idem
nijem
u koloni.

Kaštelanove rime nisu uvijek sadržajno povezane. Dost puti nisu niti „prave“, kot je to ustanovio Ante Stamač u izdanju „Jure Kaštelan. Izabrana djela“ (1983).

Jur u prvom zborniku se u mnogi pjesma naslučuje bliska katastrofa boja, jur ovde pjesnika bavi stalna misao o smrti, nač nas upućuje i sam naslov zbirke „Crveni konj“. Konj, osobito konj prez jahača je simbol smrti i u narodnoj pjesmi. Tom metaforom se i Kaštelan služi na mnogi mjesti svojega pjesništva.

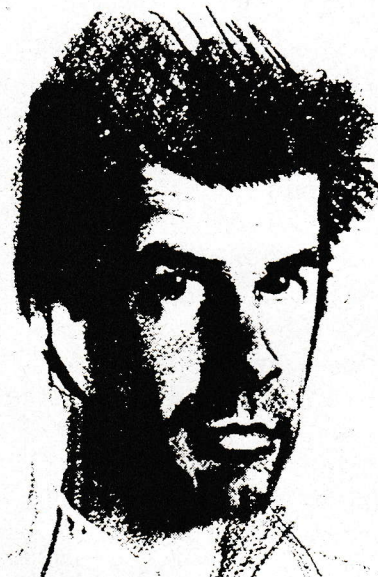
U članku „Vizija Harmonije. O pjesničtvom djelu Dragutina Tadijanovića“, 1969, veli Kaštelan: „Pjesma je stvarno biće kao polje, kao sunce i kao stablo. Jezik nije sredstvo nego smisao toga bića“. Pjesma je takorekuć stvarjenje, utjelovljenje sna, u kom nam prosviti na hipac istina, smisao, ki se skriva za stvarnim svitom, za svom nevoljom današnjice, ili je to zrcalo mitične davnine, kot pjeva pjesnik:

Sve pjesme što ih pjevam, sve riječi što ih kažem,
sve kuda hodam, sve što me u korijenu steže,
to nisam ja, jer neka daleka mrtva jeka
za obale me davno veže.

A jezik je to čarobno sredstvo, kim se to more dostignuti. Zato nahadjamo u Kaštelanovoj liriki od samoga početka čisto neočekivane i nove metafore, u ki se minja dosadašnje značenje riči. Većkrat uzima svoje kipe iz narodne poezije, mnogokrat se služi ponavljanjem, kot se je nekada naricalo u narodu. U zbirki „Pijetao na krovu“ moremo najti i nekoliko realističnih pjesam, ke stoju još pod neposrednim utiskom

bojnih strahoć.

U dvi dojučer zbirka pjesnik išće opet nove izražaje mogućnosti. U nji se nahadja manje slijedov narodnoga pjesništva. Kaštelan se vraća nadrealizmu svoje početne faze. Sve već hasnuje slobodni stih, zato sve veću pažnju posvećuje izboru izrazov i metaforiki.

Jure Kaštelan

Kot „poeta doctus“ se je pjesnik služio dostignućem narodnoga pjesništva i onim svojih prethodnikov. U svoje pjesništvo je ugradio i neka nova otkrića, ali je Jure Kaštelan uvijek ostao vjeran sebi i osebujan.

Dokle je u zbirka 59-tih ljet („Pijetao na krovu“ /1950/, „Biti ili ne“ /1955/, „Malo kamena i puno snova“ /1957/) uvijek još nazočna bojna tematika, obraća se Kaštelan u dosle posljednjoj zbirki „Divlje oko“ (1987) sve već metafizičkim pitanjem. I ovde dohadja na vidilo razmišljanje o prolaznosti — odgovor je znamda manje jasan — ako nij drugoga, onda je to postojanje pjesme, ko malo rasvjetljuje škurinu, ili tanka ironija, kom se pjesnik sve gušće služi.

Ivo Sučić

Strah i ptice

Pretvorio sam svijet
u tišinu
a gledanje
u tamu.
Ovo je djetinjstvo stvari.
Naselje snivanih ptica.
Ostanite bez leta
zaboravljene.
Ostanite mirne, vi
uznemirene.
Ostanite, ptice prestrašene.
Na granama
sna.
Nad vodama
sna.
U mome plaču.

Iz zbirke „Malo kamena i puno snova“ (1957)

Poslije zmija

i ovčarskih pasa nahrupilo je
plavetnilo. Pa onda
crnilo
crnina pustog ognjišta
kao da se izljevja paklina.

Netko je jeknuo.

Ništa ne vidiš. Samo se
kupina mota oko gležanja.
A potom ponor.
Pa opet plavetnilo. Modriilo.

Ono je bila smrt, iznenadna.

A dolje
u vrtlogu glava, moja. Čelo,
trava zelena, a oči
žuti kolobari, šire se i nestaju
jući uvraćaju se,
izviru, samo naviru, sebet-
vorna sunca.
Gdje su zjenice? Prevrnut
tronožac. Izvrnuta ploča.

Ono je bila smrt, iznanadna.

Zmijo, kad tebe sanjam, niču
mi krila.

Iz zbirke „Divlje oko“ (1978)

Ko pohodi u snu sinju
sirotinju
da im obrazi od sreće
gore?
Ko je vidio zore kad kroz noć
govore
novim obalama
kamo lađe plove?

Zaviju se kraste, šepavi
rahitisi,
otisnu se pa se puste
po toj čudnoj
Tisi.

U snu kuju sne o svima,
komad kruha pšeničnoga,
lađe bijele sa jedrima
da zagnjure proljećima,
pa da prsnu lude noći od tog
smijeha,
da se užgu vodopadi, da se
kamen u kruh stvori,
da pojure propeleri krilom
vjetra
bez granica,

i da zore snom zaliju,
da umiju
krvlju,
sačmom
zadimljena,
iskrivljena divlja lica.

Iz zbirke „Pijetao na krovu“
(1950)

Jezero na Zelengori

Na Zelengori ima jezero, kažu
očima smo ga vidjeli.

Gdje su glasovi znani
i neznani?
Kuda su,
kako su
nestali . . .

Na Zelengori ima jezero,
putevi mu bjelinom zavijani

Kad im se jezik fulja

Ako šivalja nima škaric, onda ne more skrajati halju, a ako nima iglu, onda ju ne more zašiti, a ako nima konca, onda mirno more zabadati iglu u štof, halja se nikada neće moći nositi. Svaki, ki kani djelati u svojoj struki, mora zeti u obzir, da mu je najprvo potriban alat za to. Ako ada gdo kani biti govorač u radiju, ne more biti nim; a ako gdo kani biti novinar ili urednik, onda mora biti dobar poznavalac jezika, a da ne govorim o tom da mora znati baratati, žonglirati jezikom. Ali ako mu fali preveć jezičnih finesov, onda mora obligatno usavršiti svoje jezično znanje. Suradniki hrvatskih radio-emisijov moru čuti mnogo jezičnih tanačev pri vježba gradišćanskohrvatskoga jezika. Samo: Nek jedni iskorisćavaju tu dragocjenu ponudu, a drugi ne. Treti si pri vježba otpavaju svoje, a četvrti onde tvrdu, da je upravo ono pravilno, ča je očigledno jezični nonsens. No, neću preveć polemizirati, ar ćedu se znamda na kraju diozimatelji tečaja još prepoznati u prvi, drugi, tret, četvrti . . .

Hajdmo in medias res! Postoji naime jezična regula za naziv „slušalica“, za ku svi znamo, kade joj je mjesto, ar skoro svaki od nas doma ima telefon. Kad slušamo naše nam barem u jednom pogledu jako drage radio-emisije, pa ipak

nam mnogokrat kot piljauke piju našu dragocjenu krv, onda se slušalica pretvara u slušateljicu. Ali nekate misliti, da to ona djela dobrovoljno! Svejedno, posljedica toga je zauzet telefon, dokle uživamo *hrvatsku uru*. Ali moru li sve slušateljice u akustičnom pogledu pratiti dogodjaje? To nije tako velika ganjka, da ju ne bi mogli razvezati! Kako bi one mogle, kad imaju samo jedno uho kot prava slušalica na telefonu. Jur čujem, kako sve žene, ke su upravo štale da imaju samo jedno uho — prez iznimke — jednoglasno pušu u isti rog. Pritom unisono rogulu: Mi nismo invalidi! To je čista diskriminacija! Dragi govorači na radiju, dragi novinari, pustite slušalicu za volju Božju na svoje mjesto, na telefon, kade joj je dom, da žene budu mogle otvoriti obadvoje uši! Držite se pravila, po kom je slušalica slušalica, a slušateljica slušateljica, da Vam se na koncu još ne iznevjeri. Dragi slušatelji radio-emisijov i štitelji Novoga glasa (ne bi Vas analogno po jur skoro tradicionalnoj radio-verziji kanila zvati „štioci“) nekate mi zamiriti jezično prepiranje oko slušalice i slušateljice. Sami ste si krivi, kad zatvarate uši pred jezičnimi manami! A ionako imate samo dvoje i još dugo ne toliko tih „oštro nabrušenih“ ušiju kot Vaša radioušica

Borba s biki

Bubanj glasno zove u boj

Rado se mi Hrvati dičimo milozvukom našega pjevanja. Istina je, da kad se Hrvati strefu u ugodnom društvu, ne dura dugo, dokle zaglušuju pjesme. A nigdor nam ne more predbacivati, da grla ne mažemo pri jačenju: bezbroj puti se dižu kupice, jačkari si pošteno nazdravljaju i piju. Polako im svituckaju oči, zatiču žilice u glavi, zarumenu im se lica i javljaju im se prvi — još mutni — rodoljubni instinkti. Kako najednoč biju kaplje pota iz njevih čel, a iz njevih grlov vrešću parole, ke važigaju rodoljubni duh u krugu jačkarov:

Crven-bijeli-plavi
naš barjak hrvatski.
Tko se pod njim bije
kukavica nije!
Sada počinje tucati tup marš-
ritam u slipe očima i obraćati
se u glava vrtuljak viteških
velikanov. Nut za hipac se
hrvatski jačkari držu za Jela-
čiča, Krležu, Šenou ili za
bog-zna koga. Ali ta vrtuljak,
ki se jur vrtoglavo kreće, nije
čisto hrvatski proizvod: u
mar-ki glava lomazdru i Ma-
djari i Nimci, kot na peldu
Koshut, Petöfi, Radetzky.
Ovakovimi pjesmami i pilom
nalaže se žarak oganj, ki
stoprv tako pravo zagrije
domobranksku i frontašku krv
u svi žila i žilica. Potribno je,
da ona potpuno zakuha i da
se ovo patriotsko pjevanje na
slavan način završi. Kako i
kakovom jačkom?

U jednoj bistrournjoj glavi se
konačno javi spašavajuća
misao: U boj! Gdo sada more

obuzdati rodoljublje i čuti
triumfa? Zaori zmožno kot
vihor mnogoglasni zbor se-
ljačkih, mesarskih, lodnarskih,
inženirskih, študentskih i dok-
torskih grlov. Viteška krv kipi,
u misli su jačkari postali grofi
Zrinski i Frankopan i okup-
ljaju svoje vojske oko leprša-
jućih zastavov. Bubanj je
glasno zove u boj. Mahajući
svitle sablje zajašu na konje
pred neprijatelji, ki čedu je u
krvavoj bitki pretvoriti u
viteze. Ali ne sve. Neki neis-
kreni rodoljubi se u ovom
slavnom hipcu hrvatskoga
jačkarstva čutu već kot Don
Juan migajući okolo i naokolo
ženam, od kih se jedne držu
morebit za cesaricu Sissy,
švedsku ili englesku kraljicu
ili znamda još i za gospu
Thatcher.

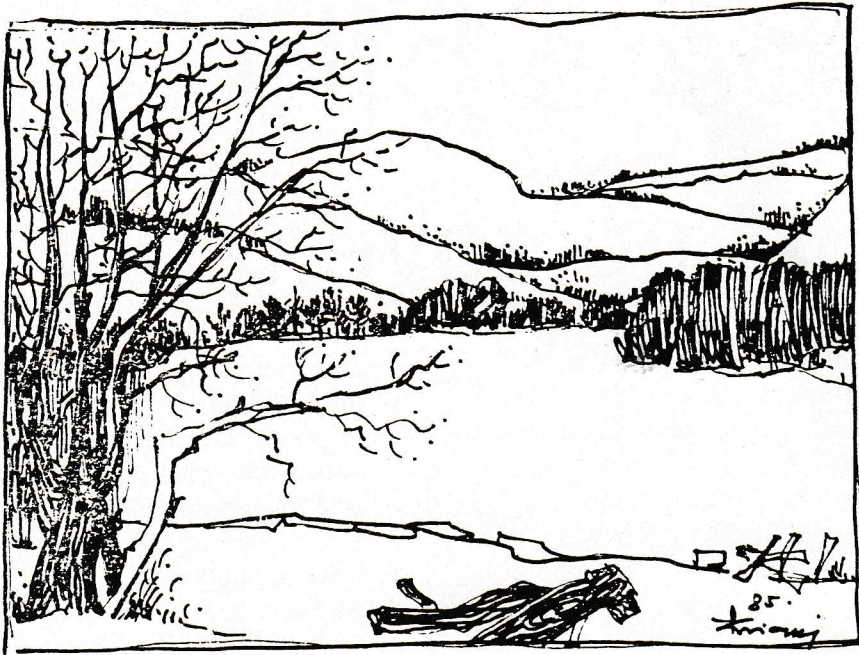
Kade su biki i kade su toreri?
Ča se sve ovo tiče borbe s
biki, pitaju se najkašnje sada
svi, ki su strpljivo štali ove
rede. Da pisac postane is-
kren? Nikako ne. Samo obrazi
rodoljubnih jačkarov ga spo-
minjaju na neki šanson Jac-
qesa Brela o borbi s biki, u
kom se Engleskinje držu za
Wellingtona, a lodnari za
Nera, kad torero zakalja bika
u koridi.

Ako sve ovo dobro promislím
još jednoč, onda mi se čini,
da postoji ipak nešto spo-
dobnoga borbi s biki u vezi s
hrvatskom jačkom. Većputi se
predstavlja naša jačka i
našim nimškim sugradjanom.
Lako je nje oduševiti hrvats-
kimi notami i ritmi: Veljek se
zibaju u taktu naše muzike,

božaju ritam rukami i zahvalni
burno aplaudiraju. No
znevrcse se dvorana pretvori u
koridu, nimški slušatelji u
bika, a folklorasi u torere i
pikadore, kad zajaču bečari.
Publika neškološana u
hrvatskom jeziku istim odu-
ševljenjem prima paprene,
dost nepristojne jačkice kot
veliko narodno blago — pa se
— nesposobna da misli nešto
zloga, smiši jačkarom, ki se
čutu kot pikadori, kad koplje
nemilosrdno zabadaju u
bikove boke. Sada je prilika,
da kot u koridi slabiji šika-
nošču i inteligencijom pre-
oblada jačega, naime silnu ali
tupoglavu živinu. Borba neće
durati dugo, vrijeda čedu
moći torere uživati trijumf, ar
je jur došao red na pjesme
napitnice. Tim je borba prešla
u završnu fazu. Folklorasi
imaju jur u ruka smrtni meč.
Toreri-jačkari se koncentri-
raju i zmožno ispjevaju riči *A
ki neće s nami pit vo hrvatsko
vino, neka ide Švabom v rit,
živi kot živina*. Zakopaju se
diboko u vrat bika, ada
publike kot oštro nado . . .

Jacques Brel sumlja, da biki,
pomisleći na Kartago, Water-
loo i Verdun, človiku opras-
ćavaju prlje, nego crknu na
razgrnutom, krvavom pijesku.
Ali oprostili bi nam morebit
Nimci, kad bi znali za silnu
asimilaciju u zadnji desetljeći
i za neispunjene odredbe
Državnoga ugovora i za
mnoga obećanja, ka se nisu
držala i za . . .

Marko Vuketić

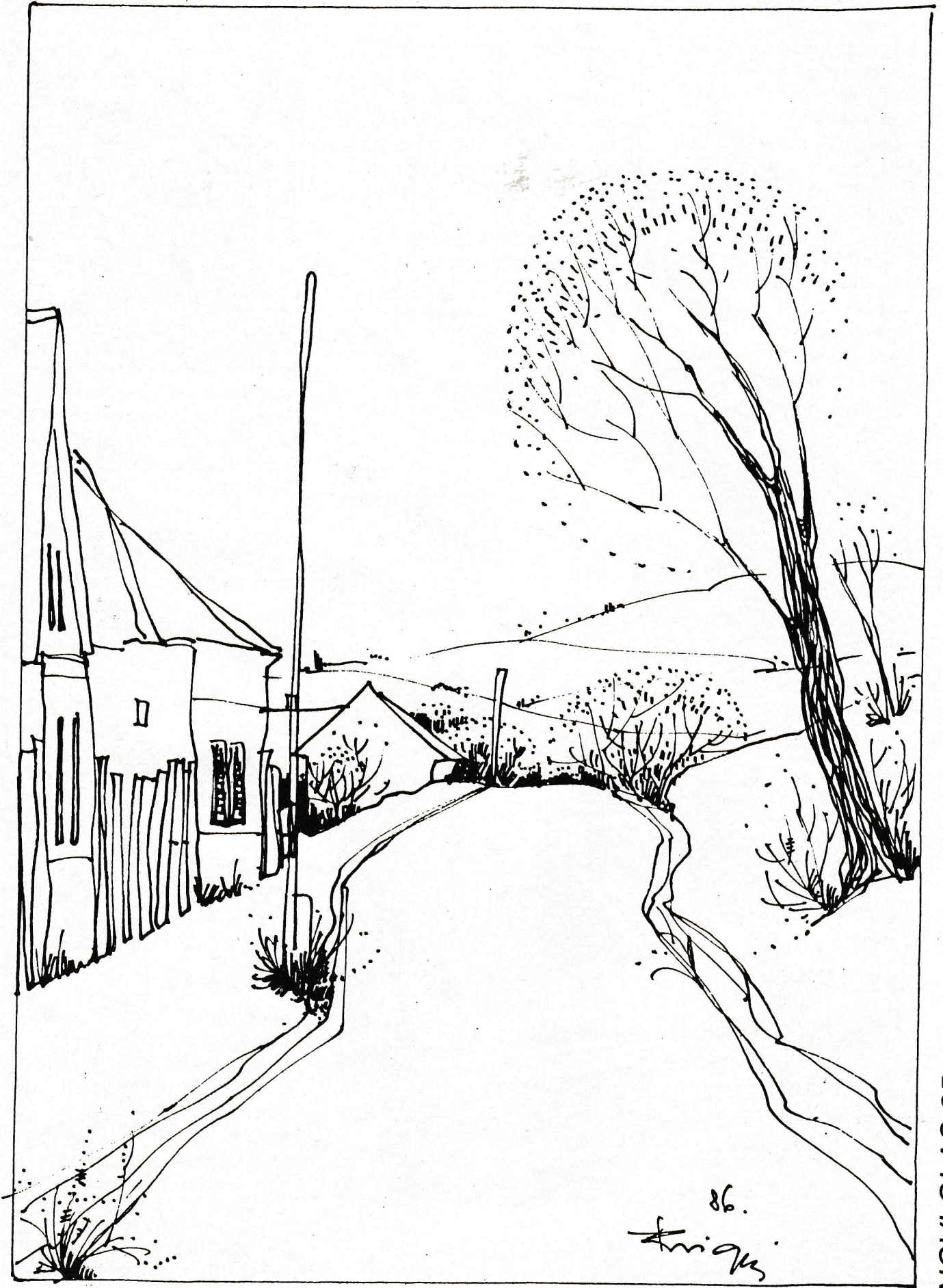
Od ovoga puta početo ćemo Vam u Novom glasu predstavljati po jednoga gradišćanskohrvatskoga umjetnika. Znamda je preciznije, ako velimo, da će se svaki put u Novom glasu predstaviti jedan umjetnik. Predstaviti će se naime sam, ar će za Vas oblikovati jednu stran Novoga glasa. Ovput Vas, dragi štitelji, kani oduševiti Lujo Brigović sa svojim crteži.

„Naš Lujo“

Tako ga svi zovu od milja u njegovom rodnom kraju. A mogli bi ga zvati i mi tako. Iako je Lujo Brigović Ugar, je on naime ipak Gradišćanski Hrvat. On je ada naš.

Pri slikanju ga inspirira njegov uži zavičaj: Prisika, Plajgor i Židan. „ . . . Moj prvi umjetnički doživljaj je bila zvanaredno lipa natura, od vjetra i sunca popucana i nabrani človičji obrazi, žalosne kućice od slame, gracilnost gibanja šumskih životinj . . .“, veli slikar sam. Neopisiva prirodna lipota skoro beskrajne šume med Kisegom i Šopronom Luji daje motive, ke opet najde u mali, zapravo banalni dugovanji. Tako se gledajući njegove crteže i slike moremo diviti košaram sa sadom, zdencem, čamcem, vazam sa cvijećem, seoskim ulicam, stabaljem i drugim motivom iz svakidanjega žitka. Kako tako nam ta Brigovićeve djela, a od sebe razumljivo svako za sebe, kanu reći „Dojdi i odmori se od Tvoga stresa! Smiri se!“ Nimate li i Vi tu ćut, dragi štitelji, da Brigovićeve crteži posreduju stoički mir? Upravo onu oazu, ku svi

Lujo Brigović

rođen: 6. julija 1938.
završio Visoku učiteljsku školu u Sambotelu
učitelj hrvatskoga jezika u Židanu
peljač tamburaške grupe
oženjen je i otac troje dce
pobira starine i etnografski materijal
suradnik dnevnih novina
Vas nép (kulturni prilog) i
tajednika Demokratskoga saveza Južnih Slavenov
Narodne novine
različne ugarske novine
objavljuju njegove crteže
izlagao je do sada u
Kisegu, Sambotelu, Šopronu, Pečuhu, Budimpešti,
ali i u Željeznom i Velikom Borištofu

adresa (za one, kim se osebujno vidu njegova djela): Lujo Brigović, Csepregy ut. 17, 9733 Horvátzsidány

išćemo u velikoj pustini, ka je oko nas.

Kako tako su Brigovićeve crteži ali i sterilni. Lujo s nekolikimi potezi zna crtati netaknutu, čistu prirodu, za kom dúboko hlepimo. Je li zaistinu priroda takova? Iako nije, Brigović crta takova još nedirnutu i neoštećena mjesta, i čudo veliko — poznata su nam. Sve su to mjesta, kade smo se jur koč ćutili ugodno, kot doma.

Gdo more slikati tako prez predrasudov i konzervirati samo lipotu? Mora on onda živiti u izolaciji i ćuvati se vanjskih (negativnih, škodljivih) uticajev? Lujo Brigović bome živi jako skromno, ali

ne odvojen od svoje sredine. To znači da on zagvišno ima jako zdrav odnos prema naturi. A principijelno je on i po karakteru prez sumlje optimist. Drugačije ne bi mogao gledati žitak i sve oko njega s najlipše, takorekuć „rozecke“ strani. Njegovi

Lujo Brigović

crteži i slike su prožeti životnom radošću, ali i vjerom u dobru budućnost, ar su trajni. Iako mi kasnije već ne budemo odsapali čist zrak, oni ćedu još uvijek biti zasićeni kisikom. Ipak — neka bude sada dost govorancije. Ono, ća slike govoru, ne moremo opisati rići. Zato dajmo rić crtežem!

Agnjica Schuster

„Hrvatski mi je otac i hrvatskija mat“ bi mogao glušati Miloradićev stih, da ga je napisao za pozivnicu ljetosnjega hrvatskoga bala na jugu. Ali kad je Miloradić

POCIVNICA EINLADUNG

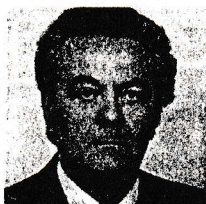
sklepao tu poznatu pjesmu je ljetu imalo duži mesopust nego smo ga mi ljetos imali. A ako se človik pašći od jednoga bala na drugoga, ako se nije naspao i ako svaki put, kad vidi tambure mora veljek

piti sekt, se moru kroz „civ“ posmuknuti u pozivnicu i male pogriške.

Glasnik je u januaru ovoga ljeta (vidi faksimile) otkrio dobro čuvanu tajnu. Pretpostavlja se, da je HAK došao u velike financijske poteškoće i da je zbog toga prodao svoje prostorije nekome poduzeću ili nekoj obitelji s imenom Hacker. Ipak HAK još ima pravo, da sada kot podstanar u domu Hackerov priredjuje svoje klupske večere.

PREZENTACIJA KNJIGE U BEČU

U domu Hacker u Beču se je prezentirala 12. januara 1989. nova knjiga prof. Stjepana Krpana iz Zagreba „Gradišćanski portreti“. U ovoj knjigi nam predstavlja prof.

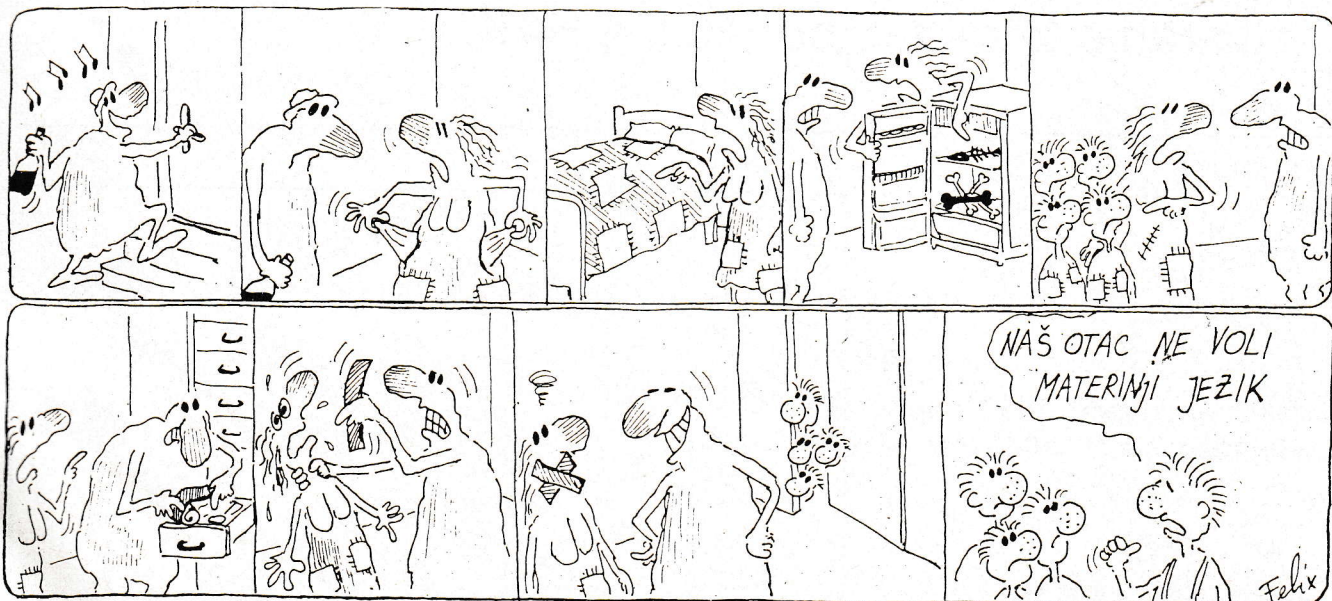

Krpan znamenite Gradišćanske Hrvate, laike i svećenike. Oko 50 ličnosti su ovde prezentirane. Prof. Krpan je bio jur čudakrat u Gradišću i se bavi s poviješću nas Gradišćanskih Hrvatov. Ovu knjigu moremo svakomu preporučiti.

HAK-u kani sada i HGKD pomoći iz financijske krize. Momentano svi mislu, da je jedini spas za HAK fuzioniranje s HGKD-om. Ovu nakanu HGKD-a je i Študio Gradišće širilo u svoji visti. HGKD-u su naime pinezi jako važni (skoro tako važni kot manjinska politika). Glavne točke pri odborni sjednica su — tako se to barem povida — cijene, ke krčmar društva smi prositi za piće. A i hakovci bi se rado priključili tim živim diskusijam.

OGLAS

Za naše društvo išćemo pomoćnoga djelača ili djelačicu. Ako ste iz poštene i pobožne obitelji i kanite da Vas „baza“ zaposli, onda se javite kod Hrvatskoga kulturnoga društva pod „Babysitter“ za HKD. Djelatno vrime će biti neredovito, zvečega za vrime hrvatskih priredab i sjednic. Dobro bi bilo, ako imate i vozačku dozvolu kategorije B, da bi mogli našem sekretaru biti na pomoć. Za plaću ćemo se pominati, kad opet stigne subvencija.

40 ljet HAK

Svetačna akademija

subotu, 18. marca 1989.

15.00 u palači Palffy, na Josefsplatz-u

referirat čedu: dr. Ivan Mladenčić

dr. Ivan Müller

Martin Prikosović

mag. Franjo Palković

dipl. inž. Gerhard Emrich

Jandre Palatin

16.00

diskusija na podiju: dr. Štefan Benczak

Jurica Čenar

mag. Štefan Pavetić

mag. Franjo Perušić

dr. Borut Sommeregger

dr. Mirko Valentić

**po diskusiji: u prostorija HAK-a, Schwindgasse 14/10,
otvaranje foto-izložbe „40 ljet HAK“**

P. b. b.

Erscheinungsort: 1040 Wien

Verlagspostamt: 1040 Beč

DRUCKSACHE